

Ivan Slavelj.

I.

Rojstni dom.

Ivan Slavelj se je rodil v borni koči male slovenske vasi. Njegovi predniki so jo bili postavili iz lesa, pokrili jo s slamo ter oprli na skalnat rob, da bi ji dajal moči in stalnosti. Ob rojstvu našega Slavlja je bila kočica še krepka, samo streha je že pešala ter primorala starega Slavlja, da ji je večkrat zlezel na rebri ter najbolj oslabela mesta zasul s pazderjem in drugim drobižem. In ker je skalnati rob podpiral samo severno stran, staro poslopje se je pa nagibalo tudi proti zahodu, je posekal umni gospodar v svojem smrečju dvoje débel ter prišel ž njima tudi zahodu na pomoč. In posreči se mu. Kočica stoji zdaj trdno ter daje prebivavcem stanovanje in gorkoto.

Ti pa, dragi bravec, ki si vaje družega sveta, ki nosiš obleko, katera morda ni veliko manj vredna, kakor vse Slavljevo posestvo in ki zakosiš opoldne več, kakor Slavelj in nje-

gova družina ves teden; ti si lahko misliš, da ni pričakovala svila in mehka blazina mladega Slavlja, ko se je imel poroditi ter v leseni koči stopiti v to solzno dolino.

Mnogo smo se trudili, vendar le malosti poizvedeli o tej imenitni uri.

Viri nam pripovedujejo, da je Slaveljka še dva dni pred porodom kopala na njivi ter prinesla za južino in večerjo še sama na glavi vode od sosedovega studenca. Potem pa, ko je legla, vzame gospodar tudi gospodinjstvo v svoje roke in vestno opravlja kuho in kurjavo. Da bi si pri vednem letanju ne trgal drazih podplatov, je sezul visokoceavno obuvalo ter golonog v kratkih hlačah gospodinjl po svoji hiši. In ko je zagledal naš Ivan Slavelj beli dan, napolni se očetu s slastjo srce. Po prstih stopa iz izbe, in malo časa potem zapoje pod streho škoporeznica, ž njo pa se oglasi tudi oče Slavelj s pesmijo iz davno preteklih mladih dni.

Naši viri so ohranili iz istega večera še drug prigodek, kateri bode morda slabo zapisal ime očeta Slavlja v marsikatero deviško srce; ali jaz, vestni poročnik te resnične zgodbe, ne morem ga utajiti ter prikriti ga prihodnosti. Oče Slavelj zapali ogenj za večerjo ter izmiva in napolni vsakovrstno lončeno posodo. Vzame iz stare vežne omare ječmenove kaše, moke in česar je sicer potreba. Ko pa pride do solnjaka, vidi, da je prazen. A kako narediti večerjo brez

soli, ki je duša tečnemu jedilu? Stisne torej solnjak pod pazduho in urno šine proti vasi, katera je bila nekoliko streljajev od njegovega bivališča. Tu pri prodajavcu in vaškem gostilničarju se je pripetila pregreha.

Slavelj si nakupi soli, zraven si ukaže prinesiti tudi polič dolenskega vina ter ga izpije na srečo svojemu novorojenemu sinu. Ali ker ni bil vaje vinskih moči, premagajo ga tako, da gre tisto noč brez večerje in nekoliko vinjen v listje, katero je bil nanosil k postelji svoje žene.

Za poznejšo pripoved se nam zdi potrebno, tu nekoliko o kraju govoriti, v katerem je prebivala naša uborna rodbina. Vas Bobovec je nekje na Slovenskem, kakor smo omenili že poprej; ima nekaj čez štirideset hiš, dva premožna kmeta, cerkev, šolo in župnišče, v njem tri duhovne gospode. Skozi vas teče potok, pred njo se razprostira polje in ravnina, za njo pa se vzdiguje hribovje s smrečjem obrasteno. Kako četrť ure Bobovcu na strani stoji grad bobovških gospodov, in to poslopje ima mnogo pomena za našo povest. Izvedeli smo, da je oče Slavelj v svojih neoženjenih letih tu sem hodil drva cepit in da je služila mati Slaveljka pri grajski gospé, predno se je preselila v revno kočó revnega Slavlja. Ali vrñimo se zopet k povesti!

Naključilo se je bilo tako, da je naš junak šele drugo jutro bil sprejet v naročje svete

cerkve. Ko pridejo domov iz božje veže in oče Slavelj ogleduje obličje svojemu rojencu, se mu je zdelo zdaj mirnejše, lepše in prijaznejše.

Pobožna in pri štiridesetih letih še neomozena samotarka Meta, ki je morala biti pri tacih rojstvih, pritrdila je očetu, rekoč: «Glejte, na malih bodete čudeže videli, kakor je zapisano v evangelijskih bukvah.»

Slavlju se odpro usta od samega začudenja o toliki vednosti in odgovori ji ponižno: «Prav praviš, Meta, ali jaz ne pričenjam z evangeljem, takrat se zbiram šele za pridigo in za to, kar pride iz gospodovih ust.»

«To pa že ni prav», odgovori Meta, «čemu moči zbirati? Zakaj kar je božjega, gre po ravni cesti v srce, kar pa je peklenskega, se skuša po ovinkih vtepti v vrt naših duš.»

«Prav praviš, Meta», in oče Slavelj si izgledi s čela temne lase. Meta umiva ročno malega Slaveljka v mlačni vodi, kar ji zastavi za nekaj časa tok gibčnega jezika.

Mi pa se ognemo vsaki zmešnjavi, porabimo to priliko ter navedemo nekoliko krstnih imen.

Očetu Slavlju so dali ime svetega Antona, egipčanskega puščavnika. Ugenili so jo. Naš Anton je skušal na vso moč posnemati sveti svoj vzgled. Nikdar ni popival, ob največih praznikih je užil zmerno in pametno kupo vina in samo o Veliki noči se je najel mesa in belega kruha. V nedeljo popoldne ni zahajal na vas,

ostajal je po «nauku» pri domu, dejal raz sebe praznično obleko ter se napravil v delavniško; potem pa je letal z veliko pazljivostjo in potrpežljivostjo za staro Mavro, edinim živinčetom svojega hleva, da mu ne uide z vrta ali v zelnik ali pa v žito, in da mu ne objé mladih drevesec, katera je bil zasadil pomladi. S svojo ženo je živel složno in če je dejala ona tako, gotovo ni dejal on drugače. Nikdar ni godrnjal, če ni bilo zjutraj kosila ali če je hodilo devet dni zaporedoma eno in isto na mizo: v oblicah krompir ali pa kislo zelje. Saj je imel v miznici ovsenjaka; tega je jedel še z isto slastjo, kakor nekdanj, ko je še vaško drobnico gonil na pašo. V kratkem: oče Anton Slavelj je bil dober mož, pošten hišni gospodar, kateri je družil z varčnostjo tudi potrebno pobožnost. Zakaj vsak advent in vsako Veliko noč se je razodel duhovnemu pastirju svojemu ter prosil odpuščanja grehov. In kadar mu je storilo živinče, vrgel je v cerkveno pušico desetico ali pa postavil na oltar voščenega volička.

Ko je bil dopolnil petintrideset let, se je oženil s svojo ženo. In tudi tu mu je bila sreča mila. Barba mu je postala dobrodušna družica na poti življenja.

Prenašala je s potrpežljivostjo težave nove domačije in z enako radostjo, kakor je rezala poprej bogata grajska žita, žela je zdaj nizko klasovje po suhih rebrih, katere so bile prišle

v last Slavljevim prednikom. Pobožna je bila še bolj kakor njen mož; po maši je ostajala vedno še pol ure v cerkvi, da je odmolila brezmašne molitve, kakor so za hišo in polje, za srečo pri živini in otrocih, vzdihljaji do svoje patrone in do mnogih svetnikov in svetnic.

S posebnim veseljem se je spominjala svojega očeta, ki je že davno počival v grobu, v življenju pa samotaril po bobovski vasi ter se redno živil z delom svojih rok. Njegova pobožnost je slula po vsem okraju. Vedel je vsakdo, da se je pobožni Muha (tako so mu dejali) vselej, kadar mu je ušla pri mali nezgodi kaka po sedanjih pojmih čisto nedolžna kletvica, s strahom okrog ozrl in z globokim kesanjem vzdihnil: «Za božjo voljo, zaklel sem!» In potem v nedeljo gotovo ni pozabil izpovednice in pozemeljskega očiščenja. Ime mu je bilo Janez, zatorej so krstili na materino posebno željo tudi malega Slavlja za Janeza, Zveličarjevega krstnika, da bi bil vsaj malo podoben očetu Muhi, kateri je tedaj že ležal v zemlji.

II.

**Pripoveduje se, kako srečo je Ivan Slavelj
doživel krstnega dné.**

Ko je bila Meta malega Slavlja povila v plenice, položi ga v novo zibel in naredi mu križ čez čelo in usta. Potem reče: «Molitve je treba, molitve!»

«Ta je prava, Meta, prav govoriš, Meta!» odgovori oče Slavelj, ali kaj pravimo «odgovori»? — zavpije oče Slavelj; zakaj prišlo mu je iz dna srca.

«Oče, Vi ste bogudopadljivi», pravi Meta. «Bog Vam pa je dal tudi prelep dar» (in ozre se na spečega našega junaka). «Ali z darom pridejo tudi dolžnosti», pristavi, «da ga vzredite duhovsko, kakor se pridiguje na prižnici, da ga na koncu sveta naš blagonosnik ne obsodi in da ga ne zagledamo med kozli in med črnimi!»

«Da ga ne zagledamo med kozli!» godrnja oče Anton ter si podpre čelo, težko čelo.

«Da ga ne zagledamo!» reče Meta, potem pa se nagne k očetu Slavljju in pošepeta: «Ali da se ne zgodi, imam gotovo pripomoč.»

«Gotovo pripomoč, praviš?» in oče Anton povzdigne radosten oči. Meta pa privleče na dan obdelano molitveno knjigo in jo odpre na mestu, kjer so ležali v nji stari naočniki.

«Tu je», pravi s prepričanjem. Oboroži nos in prične brati: «Molitvica in pobožni vzdihljaji nad novorojenim otrokom!»

Počasi bere in navede vse, dobre, katere so sveti oče papež Silvester za to molitvico in za te vzdihljaje podarili, «ako se zmolijo z vrednim duhom, ter se moli deset, Češčena si Marija» in ravno toliko, Čast bodi, ako se človek izpove in prejme kruh božji.»

Oče Slavelj vzdihne strmeč o tolikem blagoslovu. Meta pa moli ter konča tako: »In ti sveti križ in sveti les in sveti žebli in sulica presveta in vse svete svetinje, vpijte na glas, da gledajo nebesa na ta novi ud udov svete cerkve z največim dopadajenjem.»

»Zdaj pa še zarotenje«, reče in povzdigne glas: »In ti ,cercerelus' pogini, ,cercerelus'!«

Tako se konča ta prekreпка molitvica, polna cvetoče pobožnosti in najlepšega duha, kakor jih je več med narodom slovenskim.

Oče Anton pa se je čutil novopokrepčnega, zavoljo čudodelnih vzdihljajev radostnega.

Meta pa odloži naočnike z zgrbančenega nosa, položi jih med vele liste pobožnih bukev ter se pripravlja na odhod.

»Jè!« reče oče Slavelj, »ka-li meniš že iti?«

»Bom pa šla«, odgovori ter v resnici odide.

»Prav dobro si mi storila«, vpije oče Anton za njo iz hvaležnega srca, »pa še kaj pridi!«

Tako se je pričelo življenje našemu junaku, in potem je živel brezskrbno do istega časa, kateri se zamori brez škode v šoli.

Tisto jutro se oče Slavelj obleče praznično, mati pa umije prihodnjega učenjaka z mlačno vodo, razčeše mu lase ter daje mu dobrih naukov na novo pot.

Popoldne pa je Slavljev Janezek z okorno svojo roko poskušal začrtati prve črke.

III.

Izvé se, s čim se peča bobovski gospod učitelj.

V polnem cvetju se je šopirila pomlad, vse je bilo radostno, tice v logu in ribe v vodi. Samo bobovski gospod učitelj Štefan Deska je bil nekako zamišljen, ko je o sončnem vzhodu oprtil košek dobrega gnoja, da ga ponese še pred šolskim pričetkom na mesto, kjer naj bi njegove dobrodejne moči pokrepčale onemoglo rušo.

«Slabo se mi godi!» pravi bobovski učitelj žalostno ter počasi odide na hribovje za Bobovcem, kjer mu je bila oddeljena za užitek njivica, peščena in suhotna.

Ko dospe do višine, od koder se vidi v dolu Bobovec, odpočije ter tužno zre na spečo vas pod sabo.

«Tam je Tinkar, vse še v pokoju — ni mi še oddal zadnje bire — izterjam! In tu doli Čudej, tudi še vse spi — za libero še ni plačal — in tam Kisel, v miru še vse — deček njegov mi ni še prinesel za drva; moram danes poprašati, kako da ne. Slabo se mi godi!»

In godrnjaje stopa dalje in dospe do svoje lasti, kjer se oprosti težkega bremena.

Z olajšano dušo se vrača potem ter vrže z nekako zadovoljno gracijoznostjo slabopleteni košek čez učena ramena. Šum novega življenja

je prebudil menda tudi pri Deski učiteljsko stran trpeče duše, zakaj s slastjo govori sam s sabo:

«Pri Porekarju že dim — včera j zopet metal kamenje po farovškem Tetirju — tri gorke po prstih; pri Kosmu se oglaš a živina — slabo vedenje v cerkvi — danes malo pokore; pri Kočarju že žagajo drva — zopet ni znala pri župniku šest resnic — naj kleči!»

In tako prehodi gospod magister ves Bobovec ter pripravlja bliskove mlademu zarodu njegovemu, mnogoobetajoči mladini.

Ko je osemkrat udarilo kladivo na bron bobovškega zvona, vzame učitelj Deska izza kota znamenje svoje oblasti — dolgo leskovko, obleče dolgopeto haljo ter stopa počasi proti mestu dobrodejnega svojega delovanja. Srenjski očetje so bili najeli v ta namen sobo v vaški usnjariji ter z redko daroljubnostjo poklicali muze in gracije v kraj, kjer so vladale poprej erinije smrdljivega čresla in sirovih kož.

Pred strojarijo je že zbrana kopica vedoželjne mladine. Vpije, kriči, prepira se in pretepa.

Povedali smo že poprej, da je tek el skozi Bobovec potok in ob njegovem obrežju je stala bobovška usnjarija in šola. Gospod Deska je moral torej vselej, kadar je hotel v svoje svetišče, čez mal mostiček, kjer je stala navadno druga četica njegovih učencev ter zrla mirno v dalje hitečo vodo.

Ali komaj zapazijo otroci Desko z domačo kapico na osiveli glavi in s čudodelno leskovko pod pazduho, uderó se v šolsko poslopje.

Učitelj Deska pa koraka počasi mimo cerkve, mimo župnišča in vrta njegovega. Pri cerkvenih vratih opravi poklon in pred župniščem pogladi dvorskega psa Tetirja; potem pa stopa dalje, čez mostiček, dokler ga ne sprejme strojarija v svoje smrdljivo krilo.

Prične se pouk. Najpoprej se moli, potem pa zapoje leskovka svojo pesem in šele, ko je pretepel navdušeni Deska polovico svojih učencev, prične poučevati. Kadar pa udari težko pričakovana ura enajsta, zaklene gospod učitelj dvorano bobovške akademije ter izpusti na dom mladoletno druhal.

Ko potihne hrum, stopa tudi Deska zmerno in učeno po stopnicah navzdol. V veži je stala strojarica ter globoko vzdihovala in prenašala in prekladala posodo na ognjišču.

«Ali bode južina?» vpraša učitelj in skoraj milo mu je, ko se spomni tu pri plapolečem plamenu in pri polnih loncih mrtvega svojega ognjišča.

Žena pritrdi zamolklo.

«Kaj? . . . Žalost?» začudi se Deska.

«Bolezen čez noč . . . Ančika bo umrla, o Bog!» ihti se ostrašena mati.

«Mirnost, le mirnost, ta je tolažba!» reče Deska. «Ali ste že kaj poskušali?»

«Ne vemo ničesar, take bolezni še ni bilo v hiši!»

«Torej pogledjmo, kaj je.» In z veliko zavestjo stopa za ubogo materjo. Tu moramo povedati, da je Štefan Deska po Bobovcu slovel tudi za spretnega zdravnika.

«Vročje ji je, pravite?»

«Vsa je v potu, nič več me ne pozna.»

«Mati», in gospod Deska obstane ter s čudno učenostjo obrne pogled na objokano ženo, «mati, poslušajte moje besede, te sem bral v starih visokoučenih bukvah, v taistih so vsi zdravilni plodovi popisani, povedane vse dobrodejne koreninice, vsi močni sadeži in vse rastline in vsa mogočna zdravila in vsa krepka doktorstva.»

Strojarica strmi in sklepa roke. Deska pa se je obradostil, videč vtisek svoje besede.

«Ni je bolezni, katera bi ne imela nasprotnika v oni imenitni knjigi», pravi, «ki je, seve, v visoki nemščini pisana. Tudi je tam pisano o učenju astronomiji in prečudnem zvezdogledstvu in o moči, katero imajo zvezde in luna do nas. Samo proti vročini ni posebnega zapisano.»

«Tedaj ni nič gotovega?» ustraši se ženica.

«Tega bi ne trdil», pravi učiteljski zdravnik, «tega ne trdim. Temveč prišel sem do prepričanja po dolгих premišljevanjih, mati, po težavnih primerah, mati, da je vročinam najhujša

nasprotnica voda.» — «Voda, voda, Vam pravim», govori z navdušenjem. «Ta dobrodejna moča, katera nam goni mlinska kolesa in z zelenjem obdava travnike in polje naše, ta je pomočnica tudi našemu zdravju!»

In Štefan Deska stopi v borno sobo, kjer se je borilo mlado življenje s smrtjo. Na slabi posteljici leži deklica, obrazek ji gori od vročine in potni toki jo zalivajo. Časih se stresejo blede ustnice in bolest prešine tedaj čelo in lica.

«Voda», pravi Deska, «že vidim, voda bo delala tu strašno dobro, voda, ta čudodelna pomočnica.»

«Vode, prinesite vode», vpije, «da jo vlijemo čez njo in da jo pretresejo vsi vodeni sokovi in čistine in da ji ugasne ogenj v drobu. Vode, vode!»

In ženica hiti po čudodelno zdravilo, Deska pa sede v vznožje bolniške posteljice in z mirno krvjo pričakuje dobrodejne pomočnice.

Ali smrtna boginja je imela več sočutja kakor naš Eskulap in nagne hladne svoje peroti na revno ležišče, vzame v naročje bolno dete ter ga odnese v svoje mirno kraljestvo.

Ko pa je prinesla mati vode, najde mrliča. Joka in preлива solze.

Deska pa, čuteč, da ni potreba več njegovih vednosti, govori:

«Mirnost, mirnost, mati, ta je tolažba!»

In odide in nočemo reči, da čisto brez sočutja.

«Vse mora umreti», govori mehko, pred strojarijo in svojo šolo stoječ, «in nič ne pomaga, ne zdravilstvo, ne višja astronomija. In tudi jaz, tudi jaz Štefan Deska, bom legel, in potem ne bo treba ne gnoja nositi, ne južine kuhati!»

Tako je govoril Deska in nihče ga ni motil v tožnem premišljevanju ...

IV.

Bobovška umetnost.

«Tu dohaja moj prijatelj, Lavrencij Žolna, in prašam, odkod?» izpregovori Štefan Deska čez nekoliko časa. Zapazil je bil od daleč suho osebo, zavito v obleko na pol gosposko, na pol kmečko. Ta oseba je bila obložena z mnogo-vrstnimi zavoji, s slikarskim orodjem, kakor z mazilci, bojami v mehurjih in drugimi rečmi.

«Lavrencij Žolna, Bog s tabo!»

«Vroče je, Štefan, vroče», odgovori Lavrencij Žolna ter odloživši breme sede v travo poleg učenega prijatelja.

«Odkod?»

«Iz mesta!»

«Iz mesta torej!»

«Opravila», razlaga Lavrencij, «opravila kličejo človeka zdaj sem, zdaj tja. Danes sem se

preskrbel. Tu dve libri najboljšega ultramarina, tu štiri libre angleške fine rumene boje, in tu šestindvajset unč francoskega karmina. Časi so dragi, moj Štefan, karmin je poskočil, in prašam, kaj moremo mi brez karmina?»

«Res je, slabo se nam godi», pritrdi Deska.

«Jej, dà, jej dà!»

«Ali imaš dela, Lavrencij?»

«Bo že, bo že!»

«Bog ti daj srečo, Lavrencij! Ako ti je po volji, pojdiva proti domu!»

Lavrencij Žolna zopet oprti znamenja svojega vzornega stanu in lahno stopaje gresta junaka naša proti Bobovcu.

Štejemo si v dolžnost, da seznanimo bravce natanje z estetično osebo bobovške vasi, katera je imela mnogo veljave po okolici. Ako je bilo treba ozeleniti vrata ali obnoviti svetega Florjana na zidu ali kam drugam nametati pisanih moči, povsod so klicali našega umetnika Lavrencija Žolno.

Rodil se je v čisto kmečki hiši; pasel je v mladih letih koze, in umetna roka njegova je znala sukati brezovko po hrbtiščih nagajivih bradatih dvorožnikov ravno tako, kakor pozneje napravljati lično in spretno s funtom dobrega francoskega karmina svetemu Martinu v nebo vpijoč plašč. Ali v onih časih pastirstva se mu prikaže boginja umetnosti in zdajci začuti v sebi moči, da se dvigne nad kozarja. In ni ga

zapustil dobri genij. Pričel je z znamenji, z golidami svetega Florjana, in končal je z oltarskimi podobami. Ali kakor imajo vsi umetniki velike napake, tako je imel tudi Lavrencij svojo. V boljših časih, ko se mu je plačevalo po dvajset goldinarjev za oltarske podobe in ko karmin ni bil še tako drag, se je bil privadil vina. Kadar je v takih urah prijel mazilce, posrečilo se mu je delo tako dobro, da ga je komaj umela najkolovratnejša fantazija. Tedaj mu ni težilo srca, ako je bilo videti tu nogo zlomljeno, tam roko kakor velikonočni kolač; ne, če je gledalo to oko proti jugu, in drugo na zahodno stran. Ideja je veljala, umetna ideja, kateri je služil bobovški umetnik.

In tudi danes je bil obšel duh idej Lavrencija Žolno. Komaj vstaneta z učiteljem, prime ga za roko ter mu reče zavestno: «Štefan, ali si že kdaj mislil na to, da slikarstvo napreduje?»

«Vsaka reč napreduje», odgovori Deska.

«I, prav si rekel; zdaj pa jaz tebi povem, da napreduje slikarstvo tudi v meni, in to ti razložim.»

«Tudi v tebi, Lavrencij, tudi v tebi, gotovo!»

In Deska se pripravlja, da bi poslušal razlaganje.

«Cerkev, bivališče Najsvetejšega, daje pohujšanje», zavpije vaški umetnik na vse grlo, «cerkev daje pohujšanje, ino, ko bi sami župnik, vse časti vredni gospod, bili tu pričujoči, ino vendar ga daje.»

Tu moramo pristaviti, da je rabil naš umetnik, kadar je dospel na vrhunec svoje navdušenosti, premnogokrat besedico «ino», kakor se je pisalo tedaj po molitvenih knjigah, da bi se tako obdal s svitom umetne učenosti.

Učitelj se ozira plah okrog. «Ne tako glasno, Lavrencij!»

Razburjeni umetnik pa kriči še huje: «Cerkev je kraj molitve, kjer se moli na molitvene bukvice in na molke, Štefan!»

In Štefan ga bojazljivo posluša.

«Priatelj Deska, cerkev je sveti kraj ino kraj Boga. Tu mora človek pozabiti, da je meso in poželjivost; ino torej so podobe ino slikarije ino štatve malopridne ino nič vredne, katere budé naše meso, Štefan Deska!»

In Štefan Deska ga zvesto posluša. «Ino taka je podoba svetega Boštjana, k drevesu privezanega; ti nagi udje, te gole prsi, koga bi vse to ne pohujševalo ino kateremu katoliškemu umetniku bi ne polnilo z žalostjo srca! Slikar, Štefan Deska, je služabnik božji, kakor župnik, prečastiti gospod duhovni oče. Slikar pridiguje z bojami, ino gorjé mu, ako daje pohujšanje!»

In Lavrencij Žolna konča navdušeno svoj govor: «Ino sveta Magdalena ino sveta Lucija, kdo bi ne tožil, da visé po naših cerkvah. Proč torej ž njimi, proč podobe stranskih bobovških oltarjev!»

Ne vemo, ali je govoril Lavrencij besede o stranskih oltarjih iz dobičkarije ali iz čiste ljubezni, katera mu je gorela v srcu za vse, kar je dobro, lepo in umetno. Veseli nas pa, da je gojil naš Lavrencij Žolna že tedaj ideje, katere je razvijal mnoga leta pozneje cerkvenega lista Aristotel vsem slovenskim dušam v pouk in veselje!

«Saj ni že več varno pošiljati otrok in devic v božje hrame; tako ne sme ostati, vsaj v naši fari ne!»

In navdihnjeni umetnik nagne glavo k učitelju ter mu pošepeta na uho: «Vidiš, Štefan, mislil sem že mnogo ino premnogo, ino že sem tudi nekaj začel. Pa saj vidiš sam.»

In utihne ponosno.

«Vidim sam», reče učitelj radostno.

Tiho stopata potem po vasi. Žolna se veseli v svoji duši slave, katero je upal doživeti; učitelj Deska pa tolstega gorenjskega sira, katerega se je vedno nadejal v Žolnovem umetnišču; upal se ga je enkrat do sitega najesti . . .

Skoraj na koncu Bobovca je stala umetniška koča, ponižna in ubožna. Bližnji sosed ji je bil Slavelj in revščina njegova.

Prišla sta do lesenih stopnic, katere vodijo v vežo. Pod koraki gospodarjevimi in učiteljevimi se tresejo in šibé kaj nevarno, tako da s strahom vpraša Deska: «Priatelj Žolna, ali jih ne misliš še popraviti?»

«Čemu?» mu odvrne hladnokrvno, «mene že še pretrpé.»

In stopita v zakajeno vežo.

«Leksa!» zarjove Žolna, «Leksa, kje tičiš, ti vrtoglavka potepena, Leksa, pravim!»

In na desni strani zaškripljejo vrata, in bled deček, kakih štirinajst let star, se približa strahoma.

«Kaj pa hočete?» pravi.

«Kaj hočem, Leksa?» se zareži Žolna srdito. «Poglej, Leksa, te keblè in to ognjišče ino sonce zunaj na nebu in mene popotnega! Ali naj grem lačen spat, vrtoglava sraka ti?»

In predno obudi ubogi Leksa kesanje o svoji pregrehi, čuti že težko umetnikovo roko; solze se mu vlijó po licih.

«Kaj si delal ta čas?»

«Tole!» in deček vstane ihté in prinese oglašeno desko, na katero je bil naredil vstajenje Zveličarjevo. Žolna ostrmi nad temi nežnimi potezami; ujezi se ter reče togotno: «S teboj, Leksa, ne bode nič, čisto nič ino nič!» Tako je govoril učenik, srdeč se nad spretnejšim učencem.

«Zakuri!»

Vzame malo slikarijo pod pazduho, odklene vrata na levi strani vêže ter stopi z Desko v svetišče svojega delovanja.

Leksa pa se začne truditi; nanosi drv, zaneti ogenj in pristavi lonce. Potem pa sede, podpre z dlanjo glavico in jame jokati.

Boječe se mu približa mala deklica.

«Leksa, ne jokaj, nikar ne jokaj!»

«Le tiho, Marijanica, le tiho!» jo tolaži, ko vidi, da se je začelo tudi dekle ihteti.

In zdaj poznamo uborno rodovino našega umetnika.

Leksa je bil nezakonsk otrok, katerega je bil Žolna k sebi vzel. Pravo njegovo ime je bilo Aleksander. Tako ga je bil gospod kaplan v krstne bukve zapisal, po tisti nemilostni navadi, da se takim otrokom dajó nenavadna imena, n. pr. Gal, Hijeronim, ter se jim tako pritisne pečat sramote na čelo. Iz Aleksandra je postal naš Leksa.

Tudi Marijanica je bila tako nesrečno dete.

Važno za našo povest je še to, da sta bila Leksa in Marijanica najboljša prijatelja Slavljevemu Janezku. Ta trojičica je imela skupaj svoje igre, skupaj žalost in veselje mladega življenja. Ali Bog vé, da jim je sijalo malokdaj sonce in smejalo se jasno nebo.

Zdaj pa se vrnimo zopet k Žolni in Deski.

V.

Poroča se, kako je napredoval Lavrencij Žolna.

Temotno je bilo že, ko stopita naša prijatelja v nizko sobico. Lavrencij prižge lojevo svečo in pri luči se prikažejo mnogovrstna

umetna dela po steni. Tu obrazi na smeh, tam začetki nog in družih udov in tam zopet narava v svoji večni krasoti.

Na sredi tega kmečkega umetnišča pa je bilo stalo in na stalu zagrnjena slikarija.

«Štefan», reče Lavrencij skrivnostno ter odloži svoja bremena.

Učitelj Deska pa sede na leseno klop pred stalo ter čaka.

In odkrije se!

Ti pa, sveta boginja, ki si nekdaj vodila roko urbinskemu mladeniču, da je vlival življenje na platno; ki se ti je že v sirovih stoletjih klanjal svet; ti zardi ter zakrij si obličje!

Pokaže se podoba na križu. Deski se odpró usta in molcé upira oči v novi dokaz Lavrencijeve zmožnosti.

Z bledim, ali smejočim se obrazom visi naš Zveličar na težkem lesu, globoko se mu vriva ostro trnje v čelo in, lahko rečemo, potoki krvi mu deró po svetem obličju. Ali ostalo telo, na katerem so poskušali Rubens in drugi svoje moči, ostalo telo je zagrnjeno v dolg, brezguben — talar!

«Lavrencij!» vzklikne Deska.

«Ti meniš talar!» reče Žolna radostno, «talar? Dolgo časa sem mislil ino mislil, kakšno obleko naj bi izvolil. Ino prišla mi je ta misel, dobra misel, Štefan!»

In oddahne se.

«Torej poslušaj, Deska, prijatelj Deska! Najsvetejši človek ino Bog je bil naš Zveličar; najsvetejši ino najbogoljubnejši človek vse župnije, sem dejal, so gospod župnik ino prečastiti duhovni oče. Ino katera obleka bi bila boljša, kakor obleka najpobožnejšega duhovnega pastirja? Ino ta je — talar; kaj — ne, Štefan Deska?»

«Veliko si mislil», pritrdi mu Štefan Deska ter se spravlja počasi nad sir, katerega je bil položil predenj prijatelj-umetnik.

«Jeli, da napredujem?»

«Napreduješ, Žolna!»

Mi pa zopet opozorujemo s posebnim ponosom naše bravce, da je naš umetnik že v tedanjih sirovih časih dejanjsko izvedel teorijo, katero je učil slovenski lepoznanec mnogo let pozneje, v olikanejših časih.

Zdaj sede naš mojster sam pred svoje delo in razkazuje prijatelju, uživajočemu gorenjski sir, posamezne lepote.

«Poglej, Štefan, tele gube, pretežavno delo!»

«Verujem, Lavrencij!»

Ali lojeva sveča je bila pogorela, zunaj je svetil mesec in Deska se je odpravljal.

«Noč je, Lavrencij!»

«Malo potrpi, s teboj pojdem; saj vem, da mi ni še skuhal ta pritepenec. Z otroki so križi, Štefan!»

«Križi in težave, Lavrencij!»

Stopita v vežo; na ognjišču sedi Leksa in kuri.

«Leksa, ne odstavljaj prej loncev, da pridem!»

Ali Leksa ne odgovori. Prijatelja pa odideta ter si pripovedujeta še mnogo o umetnosti, o lepih podobah in štatvah.

V živem pogovoru dospeta do vaškega župnijskega dvorca, kjer je sedel na klopi pred njim rejeni gospod župnik.

«Kaj so ti pogovori, katere imata med sabo?» ogovori ju gospod župnik z besedami sv. evangelija.

«Oj prečastiti gospod oče in duhovni pastir!» vikne Žolna ter se prikloni.

«V ponižnosti dober večer, gospod župnik!» In gospod Deska sname pokrivalo z glave.

In ponižno se posadita vsak na eno stran potečega se gospoda.

«Kakovi so bili ti pogovori, katere sta imela prej?»

«V ponižnosti, duhovni oče, sva govorila s prijateljem o slikarstvu, o štatvah in freskah.»

«Saj sem vedel, saj sem vedel!»

Žolna nadaljuje: «O freskah in o velikanškem načrtu in risu, o katerem sem mislil govoriti z Vami, gospod duhovni oče in vse česti vredni gospod župnik!»

«Dobro, Žolna, dobro, mojster! Ali sedaj so skrbi. Sinoči mi je storila krava; krti mi rijejo travnike — skrbi so, mojster Žolna!»

«I, seve!»

«In delavci», govori dalje duhovni gospod, «saj jih še dobiti ni. Ljudem se predobro godi, magister Deska, dobiti jih ni za dober denar in dobro hrano!»

«Zdaj je dela dosti, zares dosti», reče Deska.

«Jutri začnemo kositi, — Bog pomagaj, dolgi travnik poleg ceste mora pasti! Svetujte mi, gospod Deska, kaj mi je početi?»

«Gospod duhovni oče», odgovori Deska ponižno, «v mojih mladih letih mi je pela kosa, da je bilo lepo, gospod duhovni oče!»

«Gospod Deska, gospod Deska! Vi pridete?» in s tolsto roko obključi tenke prste učiteljeve.

«V ponižnosti, gospod duhovni oče!»

To trenutje porabi Žolna, da vrine svojo besedo.

«Moj načrt in ris, prečastiti duhovni pastir!»

«Zdaj je čas, da ležemo; zjutraj zgodaj pričnemo, gospod Deska!»

In gospod župnik vstane. «Lahko noč!» in ju zapusti.

Tudi naša prijatelja se ločita. Mojster Žolna nekoliko potrpi, ker se mu ni posrečilo z načrtom

in risom. Deska pa je bil dobre volje, ker nocoj pojde v posteljo z lahko vestjo in s trdnim prepričanjem, da ga čaka jutri dobra hrana.

Bleda luna pa je veslala po jasnem nebu smejé se: kdo bi trdil, da ni imela tehtnih razlogov, kateri so s smehom ji obdali velikansko obličje.

Lahko noč!

VI.

Za našo povest imenitno poglavje.

Sonce je bilo zašlo, Štefan Deska pa zaklene svoje ubožno stanovanje. Šolsko leto je preteklo, poln je torej veselja, da mu nekaj časa ne bode treba rezati duševnih hlebov mladim Bobovčanom. Vesel je torej, kakor smo rekli, in vesel zaklene svoje ubožno stanovanje. Štefan Deska kuje danes svoje naklepe, zatoorej je nocoj žerjavica na ognjišču mrtva, in ni nalil lonca, da bi si skuhal večerjo.

Počasi koraka iz vasi naravnost proti Slavljevi hiši. Mrak je bil že, ko stopi v vežo ter blagovoljno pozdravi Slaveljko, katera se je urno vrtila okoli peči, da bi vnetila kurjavo. Razveseli se mati »gosposkega« gosta, urno ga pelje v hišo ter posadi ga za veliko črvivo mizo.

«Danes pa imam nekaj posebnega, mati», izpregovori Deska, raztezajoč se rahlo na sedežu.

«Ali res, ali res?» čudi se ženica, odpre mizni predal ter vzame iz njega velik hleb črnega kruha, ki ga položi pred Desko.

«Ako bi se ne zamerila!»

Lačnemu učitelju se zažaré oči in odgovori ji iz srca: «Nekaj Vam bom povedal, mati, odkritosrčno povedal: Kar se tiče —, kar je rečeno, mati, prav rad ga vzamem.»

In prime dolgi nož ter ga zasadí v Slavjevo peko, da je bilo veselje.

«Prav rad ga vzamem, mati! Poglejte, mati Slaveljka, takole je ta stvar: mi gosposki ljudje se tudi naveličamo belega kruha in časi jemo tudi črnega radi. Kar ima človek redkokrat, je rad», pristavi z naivno lažnivostjo.

V tem času pa prižge hišna gospodinja trsko ter jo vtakne v poko poleg mize, da je svetlo gorela ter malo sobo polnila z dimom.

«Mati», zavpije Deska čez nekaj časa, ko se je najel črnega daru božjega, «mati, Vi morate svojega sina dati v šolo, pravim, in to je tisto, kar sem Vam hotel povedati.»

Ženica se prestraši tako nenadnega napada, okamenela stoji ter premišljuje in premišljuje, kako naj bi odgovarjala.

Ali v tem usodepolnem trenutku se odpro vrata in v hišo stopi človek, slabo oblečen, bledega lica.

«Ako je prav, če pravim: Dober večer, pravim: Dober večer!»

S temi besedami zleze v hišo.

«Le bliže, Jakopè, le bliže! Siten pa bodi samo, kolikor se spodobi», pristavi Slaveljka, «danes imamo vasovavca.»

«Siten, Barba, siten! Kaj to, siten?» odgovori ji srdito. «Kaj to, siten? pravim in vprašam. Kdo je bil siten? Judje so bili sitni, ki so križali našega Zveličarja.»

A ko zagleda Desko za mizo, izgine mu jeza.

«Hvaljen bodi Jezus, gospod Štefan! Dober večer, gospod Štefan!»

In ne čaka odgovora, na klop sede pri peči.

«Kaj sta govorila, Barba, kaj je povedal gospod Štefan, Barba? Nikar se ne mudita zavoljo mene, jaz vaju ne bom motil, malo bom govoril, samo grel se bom tukajle in poslušal. Meni ne more nihče reči, da prerad govorim, gospod Štefan; ali v pošteno družbo pa rad zahajam, gospod Štefan! No, le govorita le! Kaj čem reči? Moj brat je pobil danes tisto junico, tisto debelo, Barba, tisto rumenoliso! To bo mesa, pravim, mesa, Barba! Jej, jej! oj brat, gospod Štefan, saj ga poznate, tistega bogatega Jermenovca tam doli iz vasi! Moj brat! — bogat! Jej, jej! O le govorita le, jaz vaju ne bom motil.»

Da bi se Jakopetu ne razvozlala še bolj moč jezika, porabi Deska to priliko ter pravi:

«Kaj hočete, mati, ali naj ostane doma v revščini? Deček ima dobre talente, lepe talente, mati!»

«Revščina, revščina, gospod Štefan!» ogласi se Jakopè, «a tu je moj brat drugačen mož. Obširen kakor vipavski sod; v hlevu pa dvajset glav in še drobnice in še prašičev; jej, moj brat! — bogat!»

«Revščina», zavrne ga gospodinja malo jezna, «revščina je že; ali hišo imamo pa le plačano, nobeden nima pri nas nič terjati, čisto nobeden.»

«Jej no, bogatija je le bogatija», odreže se óni.

«Tako, hiša je plačana?» ogласi se Deska, «potem je pa lahko! Malo dolga, pa je gospod pri domu, mati!»

«Ko bi se le moglo!» vzdihne Slaveljka.

«Vsak dan bo jedel bel kruh», zavpije Deska.

«Vsak dan belega», vzdihuje ženica za njim.

«In svete maše bo za Vas bral!»

«Svete maše!»

«In še domov bo dajal kak krajcar!»

«Še domov!»

«Kravo Vam bo kupil v hlev!»

«I, tudi kravo!»

«In še kaj svetá bo prikupil!»

«In še kaj sveta!» vzdihuje Slaveljka; «tamle Rometov laz bo gotovo čez nekaj let naprodaj!»

Tu se vrine Jakopè: «Če bo kaj naprodaj, kupil bo moj brat, denar ima. Poglejte, gospod Štefan, pogledjte mojega brata sestro, tja k Hri-

barju se je primožila, in dobila kup dolga, a moj brat ji je dal kup denarja, in zdaj je vsega dosti: v shrambah klobas in žita v predalih. Jej, moj brat, moj brat!»

«Bova z Antonom premislila», reče Slaveljka, «bova premislila!»

«Le premislite, mati; vsa vas ga bo častila, vse mu bo roko poljubovalo!»

«Lepo je res, čast hiši!»

«Čast hiši in Vam in ljudem; in dobro za hišo», pristavi Deska.

«Dobro, dobro», pritrjuje Jakopè, «ali revščina, revščina, gospod Štefan! Mojega brata teta ima pa nekega doktorja v mestu in pa spravljenih kakih petdeset tisoč in pa nič otrok! Gospod Štefan, tisto bo še vse naše enkrat, naše, mojega brata. Bogatija, bogatija!»

«Kaj boš takisto govoril o revščini», povzame Slaveljka srdito, «kaj boš govoril? Vidiš, pa ravno pojde, pa ravno, če tudi naredimo malo dolga na hišo, pa ravno pojde!»

«Ta pa je bila pametna, mati», pristavi Deska, «ta je bila pametna, moška beseda, in ne boste se je kesali, mati, ne boste se je kesali!»

In veselje se vseli materi Slaveljki v srce, in iz sobe gre v vežo pogledat, kako lonci vró. Deska pa si iznova ureže kruha in jé.

«No, bo pa gospod», govori Deska s polnimi usti, «no, bo pa gospod. In meni bo dajal hvalo», pristavi zadovoljno.

«Gospod», zakašlja Jakopè, «gospod, to je nekaj, ali ne vse. Jaz pa pravim, gospod Štefan, ni ga človeka na svetu nad kmetom. Kmetom, pravim, gospod Štefan; pogledjte takole: imeti zemljico, imeti živinico, piti vince in jesti mescè; oj gospod Štefan, pri nas smo tako, bogataši!»

«Da, da; pri vas ste trdni. Hišo imate, kakor kak župnikov dvor», pridene Deska rahlo-dušno.

«Ka-áj?» zajezi se Jakopè in plane od peči proti Štefanu Deski in se prime mize.

«Kaj ste rekli, gospod Štefan? Kakor župnikov dvor! Kdó ga zida? Zidamo ga mi, dajemo les, vozimo kamen, zidamo, tešemo, gospod Štefan! A moj brat ima de-nár, gospod Štefan, dosti denarja, polno de-nárja, in kar sezida, sezida iz svo-jega, gospod Štefan, moj brat!»

«Verujem, vse verujem», tolaži Deska razburjenega.

«Kar je očitno, to je očitno!» in Jakopè Jermenovec zleze zopet za peč.

«Vidite, to je takole», prične zopet sedé; «bogati ljudje, to je taka, dà, bogati ljudje. Lahko redimo ženo in otroke. Lahko redimo, in nam ni treba žita kupovati vsako pomlad.»

«Res, res», pritrdi učitelj.

«Jej, jej, bogatija! Gospod Štefan, ali sami poberete tisto malo bére, ki jo Vam dajemo kmetje?»

«Sam, sam», vzdihne Štefan Deska.

«Gospod Štefan», nadaljuje Jakopè, «gospod Štefan, Vi zahajate med kmete, do bogatije, imetja, do mladih deklet!»

In Jakopè sramežljivo umolkne za pečjo.

«Do mladih deklet», vzdihuje učitelj Štefan Deska.

«Do mladih deklet, gospod Štefan, in ako bi se hotela možit katera, priti na dobro, na kup, pravim, sem hotel reči, gospod Štefan! —»

In učitelj Deska privzdigne glavo in zazija.

«Vidite, takole, gospod Štefan, takole recite: Dobro ti bo, če ga vzameš; po hiši boš hodila, polič vina v roki nosila in pila; v veži bodo pa lonci vreli in kuhalo se bo meso.»

Deska vstane in pravi skoraj plašno: «Ali misliš sebe?»

«I, če tudi!» se zajezi óni in skoči od peči, prime za kljuko in govori urno: «Če je prav, pa pravim: Lahko noč, lahko noč!»

In godrnjaje odide.

Taki so ti mlajši sinovi bogatih hiš. Tisto malo, kar so dobili po očetu, poženó kmalu, potem pa polegajo in prežijo pri hiši. Drugod se pa bahajo in si iščejo bogatih nevést.

Tudi Deska se kmalu potem prijazno poslovi z gospodinjo.

Bil je zadovoljen; zadovoljen s svojim opravkom, in viri nam pravijo, da tudi s svojo večerjo!

VII.

Kratko, vendar usodepolno poglavje.

Ali za našega junaka se ni bila še odločila usoda. Še ni bilo domov hišnega gospodarja; delal je pozno v noč. Med tem pa je kuhala mati doma; bila je mirna in trdnega prepričanja, da, kar reče ona, reče tudi Slavelj.

Ali takrat bi se bila mati Slaveljka skoraj prevarila. Druga polovica njenega zakonskega življenja se je upirala, da ji je splaval up po vodi.

«Ne vem, če bo kaj», pravi oče Slavelj, odloživši žlico pri večerji, «ne vem, če bo kaj; predrago — in denarja ni.»

«Denarja pa ni!» In zleze k peči ter se zamisli. Ona pa gré počedit «čepinje», in naš junak je bil že zdavnaj zaspal na klopi.

Ali boginja Sreča je tudi proti očetovi volji hotela razliti svoje darove na mladega sina in pripeljala je še pozno tedaj dva gosta do hiše. Mati Slaveljka se ju prav srčno prestraši, ko stopita čez njen prag. Bila sta nizkega stanu, iz družbe beračev. Eden se je nevarno opotekal, kar je pričalo, da je pil čez žejo.

«Malo postelje bi prosila, mati!» izpregovori prvi.

«Kaj mi moraš zmerom najprej govoriti?» zajezi se óni, ki se je opotekal. «Prosil bi res», pristavi potem prijazno.

«Malo kaše bi skuhala, mati!» prosi prvi.

«Nikar ne govori, Luka! Skuhala bi res! Vsi jo bomo jedli, toliko je bo, kaše!» pristavi drugi ponosno.

«Janez je malo — takšen, mati!»

«Nikar ne blebetaj, Luka, Janez je dober človek.»

In mati Slaveljka pristavi vode, da bi se kuhala kaša. Ona dva pa stopita v hišo, odložita košek v kot pod sklednik ter sedeta zraven njega. Oče Slavelj pa je tedaj premišljeval pri peči. Prav zamislil se je bil, skrčil noge, objel jih z rokami ter položil brado na kolena. Mož je mislil.

«Očka ste pa žalostni», ogovori ga Luka dobrovoljno ter pristopi k njemu.

«Ej skrbi so, skrbi!» odgovori Slavelj.

«Skrbi, očka! Da, res je tako», pritrdi Luka ter prav tiho, mrtvaško tiho govori; «ej, pogledjte, očka; še jaz, ki nimam nič, živim zdaj pol težavneje, kar hodim s temle», in pokaže na pijanega Janeza. «Pa kaj čem; nimam ne koška, ne vrečic, ta jih pa ima. Meni se je vse potrgalo, da je res tako!»

«Rad bi ga dal v šolo, grozno rad. Pa denarja ni, denarja!»

«Dečka svojega v šolo? Kaj pa! Da je res tako, le dajte ga!»

«A denar, denar!»

«Kaj denar! Koliko jih je gospodov revnih staršev, in vendar maše beró, da je res tako.

Tam in tam, povsod jih je dosti, beraških otrok, gospodov, mašnikov, cerkvenih učenikov, pobožnih, molitvenih dušnih pastirjev, da je res tako, očka!»

«Revnihi, praviš?»

«Beračev, pravim.»

Med tem pa je zapuščen sedel Janez pri svoji lasti in srd se mu je kuhal v temni duši, da mu zgovorni tovariš tako meni nič, tebi nič jemlje gospodarjevo prijaznost, in da se zanj nihče čisto nič ne meni. Stori hudoben naklep, pristopi k peči ter se vrine prav nepriljudno v razgovor.

«Luka, ti nič ne veš; ti nič ne veš, pa vendar vedno blebetaš. Moj brat, — pristavi s ponosom, — moj brat pa je bil dvajset let pri vojakihi, pa ve tudi kaj povedati; ti pa nič ne veš.»

«Janez, miruj!» prosi Luka. Ali Janez še ni bil razkril grde svoje duše. Prav s trdim srcem pristavi kratke, a razumne besede: «Ne boš je jedel, ne!»

Luki pa se nagrbanči čelo, sam svojim ušesom ne verjame, ko mu bijejo nanje ti trdosrčni glasovi.

«Kaj praviš? Kašo?» jeclja boječ.

«Ne boš je jedel, ne!»

Ali tudi temu se razburi srce; osorno zavpije: «Ali si sam prosil?»

«Jedel je ne boš!»

«Kdo je kupil zabele, da se polije — kaj?»

Ali trdo kladivo je padalo na trdo naklo.

Luki pa upade srce in pravi rahlo: «Nikar, Janez, nikar! Saj ne boš večno živel. Jutri bo pa vse dobro; glava te bo bolela in vse bo dobro. Janez, da je res tako; saj nisi za večno.»

Viri nam ne pravijo, kako bi se bil končal ta dobrodušni prepir. Samo toliko vemo: ko prinese mati Slaveljka skledo rumene kaše v hišo, pretrga daljno pravdo in reče krepko:

«Tu je kaša, jedla pa jo bosta obá!»

Tedaj pa se oglasi tudi oče Slavelj za pečjo; skloni se, dene noge s klopi in mir mu zaveje po nizkem čelu: «Pa pojde! Če je toliko siromakov pod mašnim plaščem, zakaj bi pa moj ne bil?»

«Siromakov, očka, siromakov, da je res tako, samotarjev, beračev, revežev», pristavi Luka in radosten uživa rumeno hrano.

«Tiho, Luka!» se mu zajezi tovariš, «nikar ne govori; ti nič ne veš; moj brat, moj brat, ta kaj ve!»

Zagrinjalo pade. A Rubikon je bil prekoračen in premagane so bile vse zapreke. Slavljev Janez je bil namenjen za šolo.

VIII.

Pozabljeno.

Prekoračimo čas za kakih dvanajst let. Bobovec se ni mnogo izpremenil; vse je še na starem, kakor nekdanj. Samo tu pa tam po-

beljen zid, tu večja okna, tam na štiri ogle stekla v oknih (prej so bila okrogla), tu streha zakrpana, tam celo vsa nova! Ali drugo vse na starem; samo te male nasledke je pustila za sabo kultura, ko je vela zopet dvanajst novih let čez Bobovec.

Toda danes se ne mudimo predolgo v vasi; dasi nam je bolj znana nego grad, obračamo vendar bravčevo pozornost na to poslopje.

Sonce je sijalo na staro zidovje, tako da so se bliščale dolge vrste visokih oken. Krdela golobov so sedala na streho, ali se vzdigovala ž nje ter posedala po travnikih, ki so se razprostirali na široko pred graščino. Bilo je poleti, a trava je bila že pokošena. Lep popoldan je bil.

Iz visokega portala stopata mlada gospoda, okusno oblečena, in vse obličje je pričalo, da sta aristokrata. Enacih let sta videti; samo da je eden bolj gladkega, dekliškega lica, drugemu pada na prsi gosta brada.

«Kam pa greva danes, Saldern?» izpregovori bradati, ko stopita na sonce.

«Ako ti je po volji, pojdiva čez travnike mimo potoka. Danes sije sonce in videl bodeš, kako bodo švigale postrvi po peščeni strugi.»

Nekoliko časa molčé korakata po mehkih bilkah, potem prične prvi: «Kakovi ste vendar ti Salderni, tako čudni ljudje, črnogledi, pusti. Povem ti, Hugon», pristavi bridko, «ko bi ne

bilo tvoje sestre Olge, vrag me vzemi, ako bi me še kdaj videlo to pusto zidovje vaše!»

Toda oni koraka molče dalje.

«In ti in tvoj oče», nadaljuje prvi ostro, «kakove so te razmere? Če ga že ne ljubiš, kakor je zapoved, vsaj spoštuj ga!»

Tedaj prideta do kraja, kjer je potok z jelševjem obrasten. Saldern razprostre vejevje, in stopita v senco. Okoli vode je bilo skalovje in med njim se je bilo naredilo precej globočine. Ko stopita tu sem, izleti povodni kos dalje po strugi in v globočino se skrijejo boječe ribe, ki so se prej grele na vršini.

Prijatelja sedeta v senco na skalni rob.

«Čudiš se, Oton», prične Hugon Saldern, «zakaj smo Salderni taki, in tvoje moralno srce si je morda prizadevalo Bog ve koliko, da bi dobilo kje pičico opravičenja zame. Ali pravim, da je trenutkov v človeškem življenju, ko nič ne pomaga vsa morala, ko bi nas tudi z železnimi verigami privezali nanjo; nič, pravim, čisto nič!»

«To je zopet ena tistih ugank, s katerimi se tako rad trudiš brez uspeha, dragi Hugon!»

«Uganka! To vam je vse uganka, kar vam ne gre v vaša tako grozno mehka, aristokratska srca. Uganka!»

«Poglej!» In pobere kamen ter ga zažene v vodo, da se razpluskne po skalovju, in krogi se delajo na vršini. «Poglej, to vam je življenje:

delajo se krogi, ali počasi izginejo, vršina je zopet mirna in gladka, kakor da bi se ne bila ravnokar razburila; to je vaše življenje; vedno ravno gladko, in vtiski izginejo, kakor krogi na vodi, in morala vse poravna, vse popravi. Morala — uganka!»

«Pustiva to», reče oni.

Ali ta ga prime za roko in pravi trdo: «Ti si sodil, torej tudi poslušaj, kako je bilo, da bodeš vedel, kako je bilo!»

In pusti mu roko, nasloni se na jelševo deblo, ki je stalo za njim, in zamišljen zre v jasno nebo. Kakor da bi sam s sabo govoril, tako tiho je izrekal besedo za besedo, da je prijatelj komaj razumel, kar mu je pravil. Rahlo je voda šumela, in tu pa tam se je prikazala rdečepikasta postrv na vršino, migala z repom ter grela se v sončnih žarkih.

«Tako je bilo, Oton, tako je bilo! Ti veš, da je imel moj oče sina od prve žene. Ne vem, ali ga je ljubil kdaj, ali ne; toliko pa vem, da je bil Karlo silno krasen človek!

Silno krasen človek! In kako sva se ljubila! Bil sem star kakih deset let; Karlo pa gotovo dvajset let starejši. In četudi sva bila vsak svoje matere, vendar menim, da bi me ne bil bolj ljubil pravi brat. Koliko sva preletala in preigrala skupaj! Vse je znal narediti tako lepo, vse, prav vse, kar sem želel. Kadar sem hotel jezdariti, takoj je izlekel konja od jasli in po-

sadil me nanj. Ako sem želel ribe loviti, takoj sva bila pri vodi; ali kar sem hotel. Oj, bil je krasen človek, brat Karlo!

Nekdaj je bilo — v nedeljo popoldne je bilo. Ondi v vasi je zvonilo v cerkev in s Karlom sva stala pri grajskih vratih. Pri oskrbniku je bila tedaj sorodnica, mlado dekle, krasna kakor gorska vila, zlita iz prečistega zlata. Šla je mimo v cerkev, in Karlo je šel ž njo.»

«Marjetka», je dejal, «jaz sem tudi pobožen, s teboj pojdem. In ti, Hugon, pojdi k očetu; ravno je vprašal po tebi!»

In smeja se sta odšla. Jaz pa sem se srdil, da gre s to Marjetko, mene pa pusti samega, mene, brata!

In jezen sem šel gori v sobo k očetu. Oče je bil, kakor veš, tedaj že zopet vdovec. Pisal je pri mizi in ni se zmenil zame, ko sem vstopil.

Šel sem bliže in gledal, kako piše in počasi sem izkušal priti do s srebrom okovanega samokresa, ki je bil vedno na njegovi mizi.

«Pusti!» reče osorno; «tja pojdi k oknu!»

Bil je tedaj že plešast in popolnoma siv. Vzamem knjigo s podobami in sedem k oknu.

Gledal sem podobe, ali kmalu mi spadejo oči in zaspim.

Zbudi me glasna govorica.

«Ženiti se torej hočeš?» je dejal očetov glas.

«Ženiti! Star sem menda dovolj!» odgovori Karlo.

Odprem oči. Pri očetu stoji Karlo; mrak je bil; vendar sem videl, kako je bil bled in kako se mu je bilo nabralo v goste gube visoko čelo.

«Dolgo časa sem čakal», je govoril trdo, «in Vam bi menda ne ustregel še tedaj ne, ko bi bil siv, kakor ste Vi, in se hotel ženiti.»

«Siv kakor sem jaz», je ponavljal oče, in videl sem, da se mu je tresla roka, ki jo je bil položil čez pisanje na mizi.

«Sedaj sem sit, do vrha sit, čisto do vrha sit Vašega jarma, in če se upre ves svet, ne poslušam ga več!»

«Ti si tak, kakršna je bila tvoja mati!»

Ali Karlo urno pristopi, da zadene ob kristalno kupo na mizi; kupa pade na tla ter se razbije.

«Grof Saldern!» reče in se skloni k njemu; «grof Saldern! Dajte ji mir!»

In zasveti se mu oko!

«Pustiva pozabljene reči, Karlo, pustiva!» in molčal je toliko časa, da se je umiril sin in odstopil od mize.

«Pustiva jih, dobro je tako; ali jaz ne bom več pri Vas!»

«Saj je boljše!» odgovori oče; «a sedaj mi povej nevesto, katero si izbral, da ti bode sladila pustega življenja pota», pristavi sarkastno.

«Marjetko oskrbnikovo!»

To je Karlo počasno govoril, ali vtisek je bil strašan! Kakor da bi ga bil pičil gad, skoči oče s sedeža, in videl sem, da se je tresel po vsem životu.

«Marjetko, Marjetko», je govoril sam s sabo, in gladil si z roko plešasto glavo; «to je: mojega hlapca deklo! ha, ha!»

«Blagoslova Vas ne prosim!» reče Karlo srdito.

«Blagoslova! ha, ha! Karlo, ali imaš kaj krvi v srcu? Človek! Človeče!»

In hodil je po sobi in stiskal pesti ob sencá.

«Človek! Človeče!» —

«Dobro vem, da bodo sikali z jeziki! In tetke in strički bodo majali suhe čeljusti in vsa drhal se bode zaganjala v me, kakor psi, ko so se oprostili verig. A vse nič ne pomaga! Grof Saldern vzame v zakon kmetico, deklo!»

Oče pa je divjal po sobi in si vil roke, da ga je bilo grozno videti!

«Grof Saldern! Žival! Zver!» vpije.

«Blagoslova Vas ne prosim!»

«Blagoslova? — Prokletstvo náte! Tisočero prokletstvo! Da bi te požrlo najglobokejše brezno peklenško!»

«In vendar vzame grof Saldern kmetico!»

Oče pa se je po sili smejal. Potem pristopi urno k mizi, pri kateri je pisal poprej.

«Ako je pa tako», zavpije zamolklo, «ako je pa tako, naj vrani žro na vislicah moje meso!»

In zagrabi s srebrom okovani samokres.

Karlo pa je stal kakor sveča nepremaknjen na mestu in leno so mu visele roke ob stranéh. Črni lasje pa so mu padali čez čelo in ponosno je zrl v oko svojemu očetu!

Ta pa napne petelina, povzdigne orožje in — počilo je! . . .

Ali od srda se mu je pač tresla roka. Ko se je razkadil dim, je stal Karlo bled kakor podobica iz mramorja na mestu; zrcalo za njim pa je bilo razrušeno in zdrobljeno na sto kosov, ki so se vsuli po tleh.

Očetu pade samokres iz rok in sam omahne na stol. Karlo plane k njemu ter ga zgrabi za velo roko.

«Morivec!» vpije, — in prav zares ga je imenoval morivca! «Življenje si mi dal — z onim steklom si mi ga razrušil! Z onim steklom!»

In trdo mu stisne roko, potegne ga kvišku in vleče k razbitemu ogledalu; ni se branil oče, brez volje je taval za njim.

«Poglej! Tu si ubil svojega sina, poglej! Poglej, ha, ha!»

In bridko grohotaje se odide Karlo.

Jaz pa sem začel jokati, ali oče me izpodi s kletvami iz sobe.

Drugo jutro sem vstal s soncem in šel tiho v Karlovo sobo.

Sedel je molčé in globoko se mu je bila sklonila glava na prsi.

Žarki so se vsipali skozi čisto steklo in obsevali mu črne lasé, ki so mu neredni viseli do ramen.

«Karlo! Saj nisem več hud, da si šel včeraj z Marjetko. Nič več ne!» sem dejal, pristopil k njemu ter ga prijel za roko.

Roka je bila mrzla kakor led.

Povzdigne obraz. Ugasnil je bil ogenj oči in upalo mu je bilo blede lice.

«Pojdi sem, dečko!» izpregovori; «pojdi sem!»

In vzame me v naročje in pritisne mi usta k ušesu.

«Če bodeš priden, prav priden», je šepetal, «povem ti povest, grozno, strašno, krvavo povest, ha, ha!»

Zažene me od sebe.

«Nekdaj je živel mož, ha, ha! — dober mož! — Možgane mi je izpil iz čepinje, ha, ha!»

«Poglej!» pristavi in me prime za roko; «poglej, ubogi Karlo je moral zblazneti; ha, ha!» — —

In tako je bilo. — Zblaznel je bil. Sedaj pa je zakopan v blaznišču; pozabljen, pozabljen! Njegovo obilno premoženje po materi pa masti nekakega kuratorja — mojega očeta! Marjeta je umrla ter pustila otroka, kateri sedaj strada tam v vasi pri onem mazaču, pri Žolni!

Pozabljeno, pozabljeno! — —

«Sedaj pa, ljubi Oton!» pristavi bridko, «sedaj pa mi povej, kako bi se vedel moralno proti očetu, kako? . . . To je uganka!»

«Da, uganka!»

In tovariša vstaneta ter gresta molčé po travnikih; sonce je bilo zašlo.

IX.

Poglavje brez napisa.

Ali si, dragi bravec, sedel že kdaj na holmu nad domačo vasjo in zrl doli v tiho kmečko življenje? Gotovo si že. In tedaj je sijala pomlad okoli tebe in cvetje je hitelo iz zemlje, soncu naproti. Prejšnji dan ga ni še bilo; ali po noči v mesečini so ga natresle gorske vile in okrasile ž njim naravo, iznova oživljeno. Tedaj pa je cvelo okoli tebe tisoč pisanih cvetov in po njih je mrgolelo tisoč drobnih živalic. Ti pa si raztegnil ude, položil si glavo na mehko rušo in gledal si kvišku v modro nebo. In iz vasi so zapeli zvonovi in sladka harmonija se je razprostirala po dolu in hribih; in sladka harmonija se ti je vselila v dušo; in vzdignil si glavo ter gledal v dolino pod sabo; in videl si vse kakor skozi jasno tenčico. In videl si na okrog pisano cvetje in videl majajoče se veje in veter je pihal raznašajoč bele cvetove. Voda je šumela in tice

so pele in lastovke so poletavale v sinji višini, ali pa sedale ti na očetovo hišo, kjer so v ljubezni znašale gnezdo. Srce ti je bilo veselo in ponosno si dvigal oko na okrog radujoč se življenja — dokler nisi došel do tihega, mirnega kraja, kjer je stal križ poleg križa. In dušo ti je preplula ločitve bolest; koprnelo ti je srce in naslonil si se v mehko travo ter zatisnil oči, da bi ne gledal krasote okrog in da bi branil solzam, ki so ti kipele iz bolečega srca.

Ali zvonovi so peli, peli! . . .

Ivan Slavelj je imel bridko usodo, da mu je bilo brez upa zapustiti domačo vas!

Kdo ga ne pozna suhotnega dijaškega življenja slovenskega mladeniča! Po samostanih, pri dobrih dušah dobiva v prvih letih tu in tam podpore. V tankih hlačicah, v trdookovanih, debelopodplatnih čevljih lazi okrog, v šolo; v nedeljo s pobožno gospodinjo v cerkev. Koliko solzá pod odejo po noči in vzdihovanja po domači dolini!

Pozneje v gimnazijskih letih poučevanje po hišah za slabo plačo. Kdo ga ne pozna takovega stradanja in suhoparnega življenja! Vse je suho in prazno. Samo ti spomini na domačo vas, na domače hribe in potoke; to so kaplje, ki mu padajo od kupe veselja, katero usoda drugim polni do vrha, posamezne kaplje na pustošno življenje! — In potem se zagrebe v seminar za polno mizo; uči se in uči, dokler ga ne

pošljejo v gorsko vas, da bere v nedeljo in praznik evangelje vernim in se živi in podpira svoje sorodnike. Dobra duša, dobra duša! — In naposled, sevé, zanesó ga tudi tjà v kot na pokopališče; in «žlahta» pride, poprazni pre-dale in vse odnese; in če je premalo, roti ga v grobu, da je vse zajedel in zapravil. Uborna duša, uborna duša! —

Ali pa pride tudi drugače. Zagledal se je v kako modro oko, nosil je zaradi tega že poprej dolge lasé in brado; tedaj pa je izgubljen seminar, in doma jeza in srd in sovraštvo!

Tako se je godilo Ivanu Slavljú.

Sédel je nekdam ter napisal kratko pismo in poslal ga domov; in pismo je govorilo, da mu ne pripušča vest biti «gospod.»

Viri nam pripovedujejo, da je mati Slav-eljka jokala noč in dan; in oče Slavelj je noč in dan godrnjal, naposled sina vrgel iz srca ter zaklenil mu ga za vselej.

Bil je po vročem dnevi hladen večer, ko pride gospodsk človek pred Slavljevo hišo in sede ondi na kamen, ki je ležal že od nekdam tam. Bil je visok, vitke rasti; mlado obličje mu je senčila prva brada in nekako čudno trudno je zrl predse z velikimi, temnimi očmi — Ivan Slavelj!

Tako je sedel. Vse tiho v hiši. Čez nekaj časa pride mati in naliže vode v lonec. Videla je poznega, zaprašenega popotnika, ali dejala

mu mrzlo: «Pod našo streho ne boš spal več! Le pojdi, odkoder si prišel!»

«Odkoder si prišel!» se oglasi oče v veži, kakor veren odmev svoje soproge!

In izginila sta v hišo ter zapehnila duri za sabo.

Ivan Slavelj pa je sedel in sedel. Luna priplava na večerno nebo in nebrojne zvezde so ji družice. Nekje na vrtu je bil sedel sovir na vejo ter zdaj in zdaj izpuščal iz grla svoje mrtvaške glasove.

Ivan Slavelj vstane; bolečina mu stiska srce in solze mu lijo po licih. Vstane in molčé dviguje roke proti nebu!

X.

V življenje!

Ivan Slavelj odide počasi proti sosedovi Žolnovi koči. Glasno so škripale stare stopnice, ko je plezal po njih. Stopi v okajeno vežo. Na levi, kjer je delovala Žolnova muza svoje pobožne podobe, je bilo vse tiho. Umetnika ni bilo doma. Na desni pa se je čulo skozi priprte duri zamolklo ječanje, in svit je padal skozi nje v vežo. Tiho stopi Ivan Slavelj v borno stanico. Tam pri oknu je brlela lučica in mračno razsvetljevala dolgočasni kraj.

V kotu je ležal na deskah med starimi cunjami Leksa in se tresel od mraza. Pri njem

pa je klečala Marjanica in stiskala obličje na njegovo odejo in jokala.

«Mraz mi je, mraz», je dejal bolnik, in dekle ga je zavijalo tesneje v staro odejo.

Ivan Slavelj pristopi in mu položi roko na mrzlo čelo.

«Kdo je tu?» vpraša Leksa.

In Ivan Slavelj se skloni k njemu in mu pošepeta na uho: «Jaz, Leksa, tvoj prijatelj!»

In bolnik se vzdigne v postelji in si podpre glavo s suho ročico.

«Ti si prišel domov? In zrasel si, strašno si velik in trden in zdrav. Ti si imel dosti jesti», pristavi zamolklo.

In Ivan Slavelj se žalostno zasmije.

«Dosti jesti, dosti jesti!» mrmra bolnik; «a jaz sem stradal kakor pes na verigi in še huje. Dosti stradal», govori sam s seboj, «in zato moram umreti, zgodaj umreti. In rad bi še živel!»

In zdihujoč pade nazaj v posteljo in zatisne oči.

«Daj mi vode!» prosi čez nekaj časa.

Dekle vstane in mu da piti. Ivan Slavelj pa je opazil pri slabem svitu, kako je bila zrasla Žolnova Marjanica, kar je ni videl. Bila je v onem času, ko je zapuščala otročja leta ter se bližala devištvu: roža napol razcvela!

Leksa pa je ležal mirno ter gledal proti črnemu stropu.

«In rad bi še živel», je zdihoval, «in hotel bi iti po svetu med ljudi. Kaj vse sem hotel narediti, da bi se mi bil čudil svet! In tebe, Marjanica, bil bi naredil na platno, prav kakor živiš. In za tabo nebeško zarjo, rumenordečo, zlato, in vrt pod tabo, poln cvetic, pisanih. In tički bi nanašali gnezda, in legli jajčka rumenopikasta in po sredi bi tekel studenček iz tal, čist kakor srebro, sonce pa bi sijalo nad tem in lilo bi zlato z nebes. In nad vsem bi bila ti, Marjanica, v svilnati obleki in tvoje oko bi se svetilo in zrlo na kvišku, kjer bi se po srebrnih oblakih lovili mali angeli in čez in čez bi bila preprežena nebeška mavrica, čez in čez nad tabo, Marjanica!»

Dekle pa je jokalo in ihtelo: «Leksa, saj ne smeš umreti!»

«Umreti, Marjanica? Kdo me vpraša, ali hočem? Umreti moram in skoraj bo zarasten moj grob, zapuščen, in kdo popraša, kje je Leksa?»

Obrne se v zid in molči, menda da bi skril solze, ki so mu drle po suhih, velih licih.

«Sama boš, sama boš», govori tiho, «ne bo več Lekse, da bi šel k Slavljevim in prosil kruha, ko boš lačna, in ne bo več Lekse, da bi se dal pretepati zate, Marjanica; ne bo ga več, nič več, in grob bo zarasten in zapuščen nad njim.»

«Leksa, Leksa!»

«Oj le pridi kdaj, le pridi, kadar ti bo hudo, takisto hudo pri srcu; le pridi tja k meni, in poslušal te bom in gledal doli z modrega neba in jokal s teboj, Marjanica!»

«Le pridi», govori dalje, ko je molčalo dekle; «in če dobiš ob potu vijolic, vzemi jih, vsadi jih na moje vzglavje; in vsako pomlad bodo cvele in njih dišave bodo prihajale iz mojega telesa, mojega mrtvega telesa!»

Marjanica se glasno joka. Bolnik pa ji položi trudno roko na glavo in govori ji v smrtnem navdušenju: «Udaril je na skalo in priteklo so vode, kakor srebro čiste, in bil je mož silno star, do nog mu je sezala brada, in bliski so padali na visoke gore, in ogenj je švigal iz zemlje, in drevo je gorelo in morje je bučalo in vojske so se klale!»

«Vse to boš naredil in naslikal, Leksa, kadar boš zdrav, vse to», ga tolaži Marjanica.

«Vse to! In nebo in luno in sonce in zvezde in v zlatu Boga! Gore pokajo, mesta se pogrezajo in angel Gabrijel plava z gorečim mečem nad njimi.»

Čez nekaj časa pravi: «Marjanica, sedajle umiram! Sonce sije in travniki cveto in jezera se blišče in vse je v zlatu in cvetju in — moje srce —!»

Roke skloni čez prsi in umrje. — Ubogi Leksa!

Sapa je bila odprla slabi zatvor pri oknu in luna pogleda notri, in blede žarki njeni obsevana obličje umrlega.

Dekle pa je kakor blazno divjalo po revnem prostoru; napósled nasloni jokaje k zidu obrazek.

Ivan Slavelj pa je ostal pri nji in tolažil siroto.

Sedeta na slabi stol in zreta na blede obličje, ki je kakor speče gledalo izpod raztrgane, stare odeje. Luč je bila že zdavnaj pošla, samo luna je sijala skozi okno.

Bilo je že pozno ponoči, ko pride Lavrencij Žolna domov.

In ž njim pride Deska.

Viri nam poročajo, da je Lavrencij Žolna tedaj že z žganjem navduševal svojo muzo, ko so ga zapuščale poprejšnje moči.

«Povem ti ino ti povem», je dejal Deski, «da je slabo na svetu.»

«Slabo, slabo», mu pritrdi Deska.

«Ni ga zaslužka, Deska, ni ga dela. Cerkev počejena od oltarja do izpovednic. Strop umetno s freskami preprežen, ino na vseh hišah sv. Florjani! Ceste pa gladke kakor miza, ni ga kamenčka po njih, ino, Štefan Deska», pristavi umetnik dobrodušno, «ino tako se še ne zvrne in ne ubije nihče, da bi se mu postavilo kako znamenje, kaka tablica, Štefan Deska!»

«Res je, še ubije se nihče ne!»

In stopita v Žolnovo umetnišče in zapreta duri za sabo. Tu pa je vladal mir. Zamišljen je

sedel Ivan Slavelj. Marjanica se je bila tiho naslonila nanj in zadremala. Čudne moči so mu delale v duši in otožen je bil. Brez ljubezni, brez prijateljstva sam na svetu. Sladko hrepenenje ga je preobladalo, ko je gledal speči obrazek, ki se je bil nagnil k njemu. Lice ji je bilo še mokro od solzá in dolgi lasjé so se ji bili razsuli po ramah. . . .

Bilo je jutro. Ivan Slavelj je zapuščal svoj rojstveni kraj. Zarja je pogledala izza gorá, rumeno je bilo nebo in po vrtilih je bilo drevje z zlatom oblito, kaplje so lesketale kakor iskre po peresih, in nekje v šumi se je oglasil droben pevec in krožil vesele pesmi svoje. Tako se je rodilo mlado jutro; a jokalo se je in rosne kaplje so mu padale z zardelega lica.

Ivan Slavelj je jemal slovo. Molčé stisne Marjanico k sebi; sramežljivo se mu brani dekle, potem skrije svoj obraz na njegovih prsih. In močno zardi, ko ji prime z rokama glavico in ji poljubi mokro oko. Potem pa Ivan Slavelj tiho odide.

Dolgo še je slonelo dekle in gledalo skozi okno za njim v rano jutro in zrlo v kipečo zarjo. In odpre se ji srce glasovom, ki so odmevali po gaju in cvetje čudne sreče ji je preplelo dušo. Ali mlado jutro se je jokalo, ko se je rodilo za gorami. In zvenili so ji cvetovi v srcu, slana je pala nanje in pustota je nastala, ko se je videla zapuščeno v siromaštvu in ko

se je ozrla v mrliča na borni postelji. Glasno je zaječala in pala je čezenj in točila solze.

Ivan Slavelj pa je korakal po cesti iz domače vasi. Iz grma si ureže popotno palico. Na kraju, kjer se je videla zadnjič očetova vas, je obrnil oko po dragih mu strehah, ki so gledale izmed gostega drevja.

Iz zamišljenja ga probudi voz. Bil je gosposk voz, ki se je pomikal počasi mimo. Na blazinah pa je sedel prileten človek sivih las, in po njegovem obrazu je bil čas vrezal globoke brazde. Čas? — ali pa usoda. Kdo ve za vse tuje gorje? Njemu nasproti pa je sedel človek mlajših let in nagovoril ga je, ravno ko sta se peljala mimo: «Kako ti je, Karlo, kako ti je?»

Odgovora ni več čul Ivan Slavelj. Z zadnjim pogledom vzame slovo od svoje domačije, in dalje potuje v življenje nepoznano.

V življenje! . . .

XI.

V življenju.

Bilo je zimsko nedeljo popoldne. Izbrana družbica je sedela v stranski sobi «Pri slovenskem jelenu». Pivo se je pilo in govorilo se je domoljubno. Oživila se je bila tedaj «vseslovenska ideja» in napolnjevala je mlada srca. Sedaj, ko je potihnil prvi pišč, gledamo z mir-

nejšim duhom na one čase, in morda jih sodimo pravično, da se je razluščilo tedaj mnogo strokov, a malo je bilo zrna.

«Že zopet eden», vzdihne «rodoljub» Ikra, in žalostno zre v kupo pred sabo, «že zopet eden! Tako nas zapuščajo najboljše moči in pri nas ostaja ledina duševnega polja našega nerazorana, neobsejana, nepovlečena!»

Gospod Ikra je govoril rad duhovito v prilikah in zgledih iz kmečkega življenja.

«Gospod Ikra!» se oglasi gospod Oven — bil je domoroden pisatelj — «čemu tako javkate, gospod Ikra? Slovanstvo je slovanstvo», in ponosno odloži hrvaško- srbsko- bolgarske novine, katere je bral. «Dasiravno ljubim domovino svojo; dasiravno jo ljubim, kakor Vi, vendar sem radosten, da se zbuja med nami vseslovanska ideja.»

«Živela vseslovanska vzajemnost!» vzklikne radostno gospod Stolček.

Bil je vatlar, a privadil se je bil v nedeljo popoldne meriti tudi politiko z vatlom.

«Živela, gospod Stolček!» zakriči gospod Oven in si popravlja naočnike na nosu.

«Če pa ne bode ratarjev, kdo bo rušo kopal, kdo seme sejal pri nas, kdo vlačil?» pristavi Ikra, držeč se svojih kmečkih zgledov.

«Rušo kopal, gospod Ikra?» vpraša gospod Oven, in z rdečico na licih zre v pene svojega vrčka. «Seme sejal? Ali kako ste že izrazili?»

«Takisto, takisto», mu pritrdi Ikra ter pri-
stavi ponosno: «Ako zamrjó naše najboljše
moči v ruskem ledu ter poginejo v sibirskem
snegu?»

«Tako ne bode govoril», se oglasi gospod
Nožek — počasi je izgovarjal besede, kakor se
pišejo — «tako ne bode govoril pravi Slovan,
gospod Ikra! Slovan povsod brate ima!» pristavi
z navdušenjem.

Ti pa, dragi bravec, si že ugenil, da je
gospod Nožek izmed onih, katerim je nebeško
veselje, nastopiti z umetno razčesanimi lasmi na
zasebni oder ter se truditi v zaljubljenih nalogah.

«Slovan povsod brate ima!» kriči gospod
Vrček, odvetniški pisac in domoroden pevec.

«Govorimo v mirnosti», tolaži navdušeno
gospod Oven; «gospod Ikra trdi, da naša ledina
ostane neobdelana!»

«Nerazorana, gospod Oven, sem dejal,
,nerazorana'.»

«Nerazorana torej; dasiravno mu moram po-
vedati, da ga ne umejem, kako — —»

«Jaz tudi ne», se oglasi gospod Stolček;
«posebno ako bomo vzajemni.»

«Kako to, da pozabi, da pri nas ostane
vedno še mnogo blagih in duhovitih moči?»

«Res je», se vtisne vmes gospod Nožek;
«živeli gospod Oven!»

Vse vstane; kozarci zazvené in nekoliko
pijače izteče po grlih.

«Živeli!» In vsi hité k njemu, ki je bil ponižno položil kupo na mizo, in mu stiskajo roko.

«Kol'kor kapljic, tol'ko let!» zapoje gospod Vrčec in po taktu premika noge.

«Gospoda, bratje!» jih ogovori Oven; «pomladi vas zapustim.»

«Živeli!» se prenaagli gospod Stolček.

«Vas zapustim. Z Bogom, bratje!»

«Živeli gospod Oven!» zakriči zdaj vsa družba.

Samo gospod Ikra je molčal, ko je videl, da ima toliko gorkih nasprotnikov, in čakal je svojega časa. In že so ga pogledovali tovariši od strani, in že se je bil sumno zamislil gospod Oven, in počasno kašljanje je pričalo dovolj očitno, da kuje Ikri sovražne naklepe. Ta opazi še v pravem času pretečo mu nevihto, vstane, udari z vrčem ob mizo, da glasno zazveni.

«Pozor, bratje!» prosi sramežljivo.

Kdo ne pozna našega slavnega gospoda Ikre, kdo ga ne pozna? Kolikokrat premeri mestne drevorede od konca do kraja? In če gre lepo dekle mimo, se nasloni na kostanjevo deblo in zre za njo.

«Pozor, bratje Slovani», je dejal torej in vstal je in vse se je pripravljalo, ker so vedeli, da pride trenotje, ko se rodi gospodu Ikri narodna napitnica.

In tako je bilo.

Gospod Ikra vstane ter napije «naši mladini.»

«Živela naša mladina, naša nada, naš up, naša pomoč, izkratka: naša domorodna mladecen!» sklene svoj govor gospod Ikra. Bil je ginjen in debele solze so mu tekale po domorodnem obrazu v grenko pivo, katero je potem še bolj ginjen popil.

In vsi so čestitali govorniku in pili pivo navdušeni. Ko so se umirila srca, ko je nastala tihota, reče gospod Oven, oziraje se v gospoda Stolčka: «Dobro jo je povedal!»

«Živeli, gospod Ikra!» . . .

«Dovolite, gospoda!» se oglasi tu gost, ki je dosedaj slonel molčé v kotu za mizo ter poslušal. Sedaj pa povzdigne glavo, solzne so mu bile oči in z roko si gladi dolge lase s čela.

«Doktor Slavelj ima besedo, bratje!» reče gospod Oven.

«Doktor Slavelj?» se začudijo vsi, in gospod Stolček zavpije kakor navadno: «Živeli!»

«Dovolite, gospoda», začne Slavelj, «da vam ugovarjam. Kakor cenim gospoda Ikro in govorniške zmožnosti njegove, vendar pravim, da ni prav govoril.»

Vsi umolknejo in pobesijo poglede.

Njemu pa se zablisne oko in ostro reče: «Kako, da si jemlje gospod Ikra, mladi gospod Ikra, pravico, govoriti o mladosti, katera doseže, pravi, česar nam ni bilo moči?»

Viri nam kažejo, da je bil gospod Ikra tedaj v letih, v katerih se dela po navadi ma-

tura, in da je bil končal gimnazijo s četrtnim razredom.

«Gospoda!» je nadaljeval doktor, «odklej se že napiva slovenski domorodni mladini, toda kako malo se gibljejo do sedaj te moči.»

Vsi pobesijo glave.

«Ko še trgamo obleko po gimnazijskih klopéh, tedaj smo mladina; tudi na vseučilišču v kolegijih smo še nadepolna mladezen. Ali ko stopimo v življenje, primemo kakor gospod Ikra čašo in z ginjenim srcem napijamo naši mladini, katera bode delala, česar nam ni bilo mogoče. Ali pa», pristavi z žalostnim nasmehom, «ali pa gremo na Rusko.»

In vsi pobesijo glave še niže.

«Ták, gospodje», konča doktor Slavelj svoj govor ter sname zimsko suknjo s stene in se vanjo zavije, «tak po moji sodbi ni pravi domoljub. Kdor ima srce zapustiti ubogo svojo domovino sedaj, ko tako krvavo potrebuje najmanjše moči, tak je kakor Tatar, ki je danes tu, jutri tam na ruskih stepah, brez domovine! Lahko noč, gospodje!» ... Izgine skozi vrata.

V sobi pa nastane tihota; žalostno so zmajali glave.

«Saj je doktor le dobro govoril», izpregovori čez nekaj časa gospod Oven.

«Predobro!» — gospod Ikra.

«Prekrasno, preživahno!» — gospod Nožek.

«Ziveli!» — gospod Stolček.

«Istinito!» — gospod Vrček.

In pili so dalje.

XII.

Doktor Slavelj.

Ivan Slavelj pa pride na ulice. Bilo je mrzlo in sneg mu je škripal pod nogami. Mnogokatera drobna glavica se je ozrla za njim. Ali zastonj! Ivan Slavelj je bil danes, je bil vsak dan zamišljen. Pozdravil ga je mnogokdo; saj je poznal skoraj vsakdo prijetni obraz njegov, poznal od tistega trenutja, ko je na ponižni predmestni hišici nabil pri vratih rumeno tablico s črkami: «Dr. Ivan Slavelj.»

Vedelo je v hipu vse mesto, ko se je preselil iz skromnega predmestja tja v gosposke ulice ter si napravil bogato stanovanje. In vsakdo je iskal njegove pomoči. Videlo ga je jutro zgodaj v revni delavčevi koči poleg umazanega, raztrganega ležišča. Malo časa potem je korakal že po svetlem parketu bogatinovih soban ter stopil pred bolnika, ki je ležal na svili. Ivana Slavlja so povsod sprejemali kakor rešenika, bil je povsod enako prijazen, enako zgovoren. In obrisal je mnogo solzá in zacelil je mnogo ran.

Ivan Slavelj je ta večer počasno stopal po mestu; bil je zamišljen, kakor smo rekli. Pri gledališču ga prebudé zamolkli glasovi orkestra.

Ko je stopil v razsvetljeno dvorano, se je bilo že začelo in ravno se je trudil hudobni Jago zdramiti iz trdnega spanja benečanskega plemenitnika, naj pazi na čast svoje hčere. Po ložah je bilo polno gospode, sleparskega bleska in lepotičenih lic, a vse je hotelo biti v živahnem navdušenju zamaknjeno tja v oder, po katerem je danes stopal klasični koturen. Vse je bilo zamaknjeno, dokler ni palo zagrinjalo po končanem dejanju. Potem pa se je začelo vse prijazno pogovarjati ali pa opazovati skozi steklo, kako se je polepotičila nocoj soseda; koliko ima v nasprotni loži kupljenih las bankirjeva; kako se trudi zraven nje gospa sodnega svetovavca, da bi pokazala svoje bele zobe, ki so bili nekdanj v prvi podobi bengalskemu slonu v čeljusti ali pa polarnemu somu. Toseve, da se je vse to videlo in pošepetalo prijatelju ali prijateljici.

«Ne prideš li k nam, doktor?» se oglasi nekdo na Slavljevi strani, «vsi smo tukaj, jaz, Olga in Oton; saj veš, kadar je kaj takega, dolgočasnega, klasičnega!»

«Ti si še vedno tisti baron Rafael», odgovori ta, «ki je že tedaj, ko smo sedeli na gimnazijskih klopih, prebral vse kdaj spisane francoske romane.»

In smejala sta se ter si podala roke. Prvi je bil še silno mlad in take postave, ki na prvi pogled očara človeka, take moške lepote, ki

vodi vse ženstvo za sabo. In Rafael baron Velden je bil človek, ki je vedel ceniti lepoto svojega telesa, in ki se je igral z gospemi in gospicami in obetal jim svojo ljubezen. Če povemo, da je bil človek strašno lahkomišljen in malo učen, povedali smo vse, kar je povedati o takovem človeku. Tega pač ni treba omenjati, da je tak baron častnik pri konjiki; to se umeje samo ob sebi.

«Za ves svet te prosim, pojdi gori; ako ne, umrjem ti od samega dolzega časa. Saj veš, kakšen je Oton; za pol ure že snuje motiv iz Otela in jutri bo metal na platno nocojšnji večer, da bode groza! In Olga je tudi pusta, takisto dolgočasno, gospodinjsko pusta! Gledal sem doli v parter, kje bi bil kak rešenik in zagledal sem tebe, povem ti, z radostjo, ko si ravno stal tam pod ložo one grofinje Zaleske, tega starega korita», pristavi bolj na tiho, ali vendar tako, da se je slišalo. Rafael Velden je bil človek, ki je rad glasno povedal svoje misli. Okrog stoječi so zatezali usta in se smejali.

Ta dva pa gresta v ložo in Ivan Slavelj poljubi ondi mladi gospé drobne prste in poda roko njenemu možu. Bila je lepa, krasna prikazen ta Olga, in življenje ji je sijalo iz oči. Baron Oton pa je stal za njo in resno zrl v dejanje na odru.

«Tu imam lep predmet, zopet lep predmet iz tega Otela, gospod doktor!» reče veselo.

«Pravil sem že», se vtakne Rafael vmes, «že pravil, ljubi brat, vse že povedal, in gospod doktor se ti je čudil; za Boga, čudil!»

«Gospod doktor!» izpregovori tu mlada baronovka, ogledujoč si koketno drobno ročico, na kateri se je nekaj prstanov še bolj koketno blesketalo, «jutri večer bodele gotovo pri Saldernovih, toseveda?»

«Kaj pa!» odgovori Rafael namesto doktorja, «kdo bi ne bil, kadar se razkazujejo ti Saldernovi, ti bogatini!»

In ona zardí; ta ji lahno poljubi belo roko ter ji potolaži srd.

«Oj ta Rafael, ta Rafael!» in njeno oko je počivalo na njem.

«Ta Otelo in na postelji mrtva Dezdemonal!» vzklikne Oton.

«Oj prekrasno!» pristavi Rafael, «prekrasno, in potem v zlati okvir in zagrinjalo čez ... da ne vidi vsakdo!»

Oni pa je molčal.

«Oj sveti Salomon!» zavpije konjiški častnik, «oj sveti Salomon! Kdo je nocoj v Saldernovi loži?»

In vstane in od strmenja se mu napnó oči.

Vsi pogledajo tja, tudi doktor Slavelj.

Ondi pa je sedela mlada gospica, kakor silfida drobna, in bistre oči so ji gledale mrzlo po dvorani.

Te oči, te oči! ...

Tu je bila; tu je bila, prav kakor mu je bivala že zdavnaj v srcu, temno cvetoča, kakor skrita v zarji domišljije.

Te oči, te oči! . . . Tudi nocoj so zrle tako žalostno, kakor nekdanj, ko jih je poljubljal pri slovesu.

Njemu pa je prišla v srce pomlad, in sonce sladke sreče je vsipalo žarke vanj.

Ivan Slavelj se je bil zagledal v to zračno podobo, zagledal tako globoko, da je pozabil vso okolico in sama usta so mu govorila na tiho: «Marjanica!»

«Kaj? Takov človek, takov doktor pač ve že vse poprej kakor mi», se je smejal Rafael, «oj kaka krasota! Kdo pa je, doktor?»

«Ne vem, gotovo da ne vem.»

A oni maje nejeveren z glavo.

Ko je pala hudobija na odru in prejela zašlužno plačilo, je vrelo vse iz zadehlih prostorov.

Ivan Slavelj spremi Veldenove do voza, potem se posloví. Še je stal na mestu, ko pridrči drug voz in ko je star gospod prišel z gospcico ter ji pomagal v voz.

Ko je šla mimo, je povzdignila oko in pri plinovem svitu je videl Ivan Slavelj, ali pa zdelo se mu je, da ji je rdečica prešinila gladko lice. A potem je stopala mrzlo mimo.

Tudi on je šel domov. Dolgo je hodil po sobi; obhajali so ga spomini nekdanjega siromaštva, nekdanjih solza in nekdanjega trpljenja!

XIII.

Kontesa Marija Ana.

Mnogo ljudi je na svetu, ki bi ne umeli, čemu jih je postavila stvarnica v to solzno dolino, če ne zaradi plesa. Saj je pa tudi v resnici radost sedeti na mehkih blazinah v vozu! Izpod neba pa mrgoli vse polno sneženih zvezdic, ki padajo na bele strehe, na svetilnice po ulicah in naposled tudi na umazana tla. Hiteča kolesa mečejo na levo in na desno blatne kaplje, da je groza kancelirja, ki se je v črni obleki, pod malim dežnikom, napotil k svojemu predstojniku na večernico. A kaj to aristokratu na mehkih blazinah, ki ga vlečejo rejeni konji do zaželenega raja! Tu so razsvetljene stopnice in srce mu vnemajo glasovi, ki iz soban lahno pozdravljajo gosta. In pa šele, ko so dajali ti Salderni svoj letni ples! Tedaj je bilo v njih prostorih gotovo vse, kar je imelo samo nekaj imena. Že mesec poprej se je šivalo tu in tam, in mnogokateri skrbni oče je preklinjal predpust in Salderne na dno pekla.

Ali tudi letos so bili v svoji slavi; tudi letos so se svetila okna vsega nadstropja, da so se vsipali bliščeči žarki na zapuščene ulice, koder je lazil morda ubožni delavec mimo in pač globoko zdihoval nad tem bogastvom!

Gori v razsvetljeni sobani sta pa grof Hugon in žena njegova sprejemala goste. Prišel je bil

tudi Ivan Slavelj in bil je prijazno sprejet. Ali komaj pozdravi gospodarja in gospodinjo, in že se ga polasti Rafael Velden ter ga vleče tja k oknu; komaj mu je dal časa, da je stisnil kakih dvajset rok, ki so se mu priljudno ponujale.

«Sedaj vem vse», mu reče ondi tiho, «sedaj vem, kdo je. Vse govori o nji, vsi saloni so polni te govorice.»

«Kakove govorice?» ga vpraša Slavelj zamišljen.

«Te nove kontese Saldernove. Nekaj pozakonjenega je, ali kaj takega. Sila interesantno! Sveti Salomon! Greh v mladosti, v starosti kesanje! Ha, ha! saj veš, kako je na svetu!»

«Ničesar ne vem», mu odgovori doktor nestrpljivo.

«Moj Bog, ničesar! Karlo Saldern in hči njegova! Nekaj pozakonjenega, pravim ti, nekaj takega.»

Tedaj pa pristopi Oton Velden in razloži v kratkem, da tujka, včeraj v Saldernovi loži, je hči brata hišnega gospodarja, ki je bil nekdanj tak in tak, a sedaj je zopet dober; hči Karla Salderna, ki jo je vzgajal nekje tam na Nemškem in ki je z njo došel pred dvema dnema, ali koliko, tu sem, in danes sta oba tukaj, — in potem so se pogovarjali o družih stvareh.

Prične se zopet godba in burni glasovi zabučé. Ves mladi svet je hitel v bližnjo dvorano, gibat po taktu šibka telesca. Izginil je, seveda,

tudi Rafael Velden. Ivan Slavelj je ostal sam pri oknu. Čez srce mu šine nekaj, sam ne ve, kaj. Zopet mu stopi pred dušo ona drobna, zračna podoba, s katero se je bil poslovil na tako revnem kraju. Kontesa Marija Ana, Bog ve, bode li hotela še poznati nekdanjega tovariša? Bog ve!

Ivan Slavelj stopi v dvorano. Bil je velik prostor, ki ga je vrsta bliščečih stebrov delila na dva kraja. Na eni strani se je plesalo; na drugi so gomazeli gledavci in so sedele stare device ter dajale si sladkati priletnim gospodom ali pa brezplačnim mladim uradnikom.

Doktor Slavelj stopi tu sem, in oprostivši se sitnih znancev, se nasloni na steber in gleda plesavce, kateri so se lahno, aristokratsko sukali po godbi.

«Prokleti Velden!» reče mlad vojak svojemu tovarišu, ko sta šla mimo njega, «prokleto človeče to! Vse pogoltne, vse!»

«Da, res prokleto! Zrelo za pekel!» reče oni; in grbančila sta temne obraze mimo gredoč.

Ivan Slavelj pa povzdigne glavo. Ali kaj mu je, da mu je tako šinila kri iz obličja?

Ravno mimo njega je priplesal Rafael Velden in imel v naročju tenko osebito v dolgo belo obleko zavito. Verno je poslušala sladko govorico njegovo in nekako udano mu zrla v krasno obličje. Iz mladih oči pa ji je sijalo veselje in mehak smeh ji je obdal rdeča ustna.

Bila je Marija Ana!

Vroče lice pritiska na kamen, da bi si ohladil razburjeno kri, ki mu je vrela iz srca. In pred dušo mu stopi trenutje, ko je bil prišel čez dolgo časa zopet v domačo vas in izvedel, da so mu pomrli roditelji in da so mu vzeli aristokrati njo, katere je bil prišel iskat. Čutil je, da mu je izgubljena; a nekoliko upov mu je bilo vendar še ostalo. A sedaj je imel samo grobe, zarastene grobe in trobnele križce po njih.

In Ivanu se je napolnilo srce z neizrečeno bolestjo; krčila se mu je duša, da se je tresel kakor otrok. Zavrtelo se mu je pred očmi in kakor iz daljave so mu prihajali glasovi; čutil je samo to, da je strašno nesrečen, strašno nesrečen! Kakor v megli je videl Rafaelov krasni obraz, ki je gledal še krasnejšega, kateri mu je slonel na prsih. Bilo mu je, kakor da bi gledal gada, ki koplje pisano glavo svojo v cvetu nedolžne lilije in sika svoj strup v njeno osrčje. Hotelo se mu je glasno zaječati, razkipeti mu je hotelo srce. Moral je biti sam! Hitel je izmed gledavcev, da se je vse obračalo za njim, za tem doktorjem, ki je nocoj tako nestrpno nepriljuden. On pa je hitel dalje do prvih vrat, in stopil je v sobo, jasno razsvetljeno. Tu se je igralo okoli mizic; ali sive glave so bile tako zamišljene, da ga ni zapazil nihče, ko je hitel mimo njih. Sam je moral biti, sam! Hitel je dalje in dalje, da pride v sobo, katera ni imela več izhoda. Pod

stropom je visela svetilnica in brlela je tako slabo, da je bilo mračno, skoraj temno po sobi. Stopi k oknu, privzdigne široke preproge in se skrije zanje. Bil je čisto sam!

Bil je dolgo sam. Napósled ga probudi šumenje svilnatega krila. Obrne se, in njegovo oko, ki se je bilo privadilo mraka, zagleda žensko, ki je hodila po sobi ter krčevito stiskala in trgala batistovo rutico z drobnimi ročicami. In čez nekaj časa stopi še nekdo v sobo; in tega je poznal dobro, predobro!

«Za Boga!» je dejal zamolkel glasek, in vendar je vedel Ivan Slavelj, da govori Olga Veldenova, «za Boga, ali hočeš, Rafael, da ti zblaznim tu pred vsem svetom, ako ne pustiš tega otroka!»

«Srce moje!» ji odgovori Rafael Velden tiho. «Sladko srce moje, ali hočeš, da ti kažem tu pred vsem svetom ljubezen, ovčica moja, zvezda moja, ha ha!»

In gorko ji poljubi roko. Ona pa se je žalostno smejala.

«Oj nesrečni časi!» vzklikne Olga, in drobna glavica se ji pobesi na prsi. Rafael pa jo tolaži; pač ji je povedal mnogo sladkega, ker kmalu potem odideta v prijaznosti.

Ivan Slavelj pa je ostal, in bilo mu je, kakor da bi sanjal, sanjal prebridke sanje in . . . toliko da se ni zagrohotal nad tem svetom in nad temi črvi, ki glojejo na njem in gospodujejo po njem.

Ali sedaj se odpró vrata iz koridora — in zopet je bila ženska, ki je stopala boječe čez prag. Ozirala se je bojazljivo okrog, potem pa obstala, kakor okamenela. Slabi žarki svetilnice so padali na njeno lice in Ivanu Slavljju se je zdelo, da je — kontesa Marija Ana.

Toliko da ni zajeknila, tako se je prestrašila, ko stopi Rafael Velden pred njo ter galantno k ustom pritisne njeno roko!

«Stokrat hvala Vam, milostna kontesa», jo ogovori, «da ste mi dovolili ta pogovor, a vedel sem že poprej, da ne bodete hoteli, da bi bil tako strašno nesrečen, Marija Ana, tako nesrečen, za vse žive dni nesrečen!»

Mehko je govoril, in ona je pobesila oči in ni mu odtegnila roke, ki jo je bil pridržal.

Tu stopi hipoma pred nju Ivan Slavelj. Bliskalo se je Rafaelu Veldenu oko izpod bledega čela: «Oj gospod doktor», izpregovori nekoliko prestrašen. «Kontesa, tu je gospod doktor Slavelj, imeniten zdravnik, premilostna kontesa! Izvrsten človek», pristavi nekam boječe.

«Gospod baron!» odgovori Ivan Slavelj trdo, in ni se premeknila visoka postava njegova; «dovoli, da izpregovorim nekoliko besed s konteso Saldernovo!»

Rafael Velden se lahko prikloni in lahko-miselno odide. Ona pa ostaneta sama.

«Marija Ana! Kontesa!» in glas mu je zastajal in se tresel, «s tem človekom ne bodete več govorili!»

Ona pa povzdigne oko samoglavno.

«Nič več, nič več!» in prime ji roko, «in tudi nocoj ne bodete več plesali ž njim, Marija Ana!»

«Oj gospod doktor!» in poskušala se je smejati, «Vi ravnate z menoj kakor z otrokom, maloletnim otrokom!»

Njemu pa se zabliška oko in trdo ji drži roko.

«In vendar kontesa Marija Ana, nocoj ne bodete več plesali z Rafaelom Veldenom!»

«Jaz pa Vam pravim, da bodem, gospod doktor, prav res, da bodem.»

In mala oseba je vzrasla v srdu, osorno je zrla vanj in z nožico je udarila ob tla ter mu iztrgala roko. Ivan Slavelj pa je stal pred njo in bil je še bolj bled. Položil je roko na prsi in zrl tja v daljavo, kakor da bi bil sam, ter rekel mirno: «Marija Ana, nekdam sem imel tako prekrasne sanje, ali v resnici je prišlo vse drugače; posušilo se je cvetje, studenci so usehnili in upi so legli v grobe!»

Kontesa pa je bila še vedno srdita.

«Lahko umém», mu reče hudobno, «če ste ljubili ono ubožno Marjanico, da zdaj ljubite konteso še bolj. Ni čudo torej, da odganjate vsakega, kdor se mi bliža; prav čudno jih odganjate, gospod doktor!» pristavi smeje se suhotno.

Bile so to trde besede, prav zeló trde. Ivana Slavljaja so zadele v srce, v življenje. Omah-

nila mu je skoraj v hipu visoka postava; odstopil je za korak in pritisnil je dlan na čelo. Potem pa plane k ponosno stoječemu dekletu, zgrabi ji roko in glasovi so mu skoraj nerazumni sikali izmed zob.

«Stvar, strašna, grozna!» in stiskal je njene drobne prstke, da je skoraj zaječala od bolečine, — «take smrtne besede! Ali imaš srce? Meni si ga zamorila na večne čase, o!»

In globoko iz prsi se mu izviije ječanje; izpusti ji roko in potegne si s čela temne lase. Marija Ana pa je stala na mestu; tresla se je od straha in boječe je upirala vanj oči.

«Odpustite, milostna!» ji reče čez nekaj časa pristopivši k nji.

«Blagovolite, premilostna!» in ni se branila, ko ji je podal roko ter ponosno jo odpeljal v dvorano.

Besede ni izpregovoril več, a ona se je ozrla sedaj pa sedaj bojazljivo v njegovo blede, lepo obličje. Pelje jo do sedeža; potem se prikloni in poslovi.

Slonel je zopet ob stebru in zrl v plesavce; zdelo se mu je, kakor da bi Marija Ana ne plesala več. Približa se mu Oton Velden ter mu položi lahno na ramo roko: «Tako sami, gospod doktor? Pa saj gledati je tudi poetično!»

In Ivan Slavelj mu pritrdi.

«Poglejte Olgo», reče na to ponosno, «ali ni krasna nocoj? To Vam je ženska!»

In ko je potihnila godba, mu reče radostno: «Odpustite, dragi gospod doktor; vprašat je grem, ali ni že trudna, tako močno pleše!»

In odhitel je. Ivan Slavelj pa se je smejal in usmiljenje mu je prešinilo dušo.

A komaj je bil odšel, pristopi Rafael Velden in mrzlo se mu prikloni: «Gospod doktor, danes se vedeš z menoj prav čudno, pravim, prav čudno!»

Ta pa se skloni po koncu in odgovori mu tiho: «Gospod baron, tako čudno gotovo ne, kakor se vedeš ti z ženo — svojega brata!»

Rafael Velden lahko obledi ter se malo-pridno nasmeje: «Življenje, življenje, prijatelj!»

In na to odide. Ivan Slavelj pa zapusti kmalu razsvetljene prostore ter se napoti k počitku. Ali ono noč ni našel počitka.

XIV.

Zima v srcu.

Pomlad je bila prišla; čez noč je bila prišla; ali meščani so jo videli samo na grmih, ki so gledali tu in tam čez zide zapaženih vrtov, z belim cvetjem posutih. In v daljavi je zelenelo hribovje in temnila so se pobočja visokih snežnikov.

Ivan Slavelj je pri odprtem oknu sloneč zrl na cvetoči vrt. A oko njegovo ni videlo

cvetja in uho njegovo ni čulo vršenja mrčesov, srca mu ni genilo modro obnebje. Čutil je z grozo, da mu je led zaklenil osamelo srce, in z grozo se ga je polastila misel, da se mu ta led ne raztaja morebiti nikdar več. Večna zima, večna zima!

Zaprl je okno in spustil rdeče preproge čez steklo, da se je soba zavila v rdečkast mrak. Življenje je ležalo z vso svojo težo na njem.

Oni večer se mu je bil zapisal s krvjo v srce, in zastonj se je trudil zadušiti spomin. In vendar se je bilo odtedaj toliko izpremenilo! Neko jutro v prvi pomladi so bili našli pri zidu samotnega vrta Oton-Veldenove vile Rafaela Veldena — umorjenega. Bil je skoraj slečen in oplenjen. Zanesli so ga in zagrebli v hladno prst, in živa duša ni več popraševala po njem, ki je nekdam tako ljubil življenje! Tako je. Mi ljubimo življenje, a svet nas pozabi, ko pade prva gruda v grobu na nas. — Ravno tedaj je bil zbolel Karlo Saldern, in vse je stikalo glave ter ugibalo, kdo pač dobó po njem vse to bogastvo! Ali kaj se je menil Ivan Slavelj za vse to; kaj so mu bile tuje skrbi, nosil je svoje pretežko!

Duri se odpró in v sobo stopi ženska. Ko pride bliže in odgrne z lica tenčico, zagleda Ivan Slavelj nežni obrazek kontese Marije Ane!

Mraz mu prešine ude, molčé potegne preprogo raz okno, da se vsuje polna svetloba v

sobo. Mrzlo je stal pred njo, izpregovoril ni besede.

«Gospod doktor!» ga nagovori Marija Ana, in mehki glasek se ji je tresel, in z roko se je opirala ob stolov držaj pred sabo; videlo se ji je, da hoče govoriti. Ali boječe je povzdigovala poglede proti njemu, ki je stal pred njo kakor kamenena podoba, in besede ji ni bilo čez bleda ustna.

«Gospod doktor!» in z belim batistom si gladi lice, «moj oče je bolan!»

«Grof Karlo je bolan!» govori mirno Ivan Slavelj za njo, ni se mu genila žila na obrazu.

«Bolani, hudo bolani! In sedaj pravijo, da ga morete rešiti samo Vi!»

Tako tihe so bile te besede, da so prišle kakor vzdihljaj do njega. Vendar jih je čul. Divja strast se mu vzbudi v srcu; polasté se ga duhovi maščevanja.

«Pravijo? Kako da se svet meni za to? — Ako bi ležal kot težak na ječmenovi slami in bi o smrtni uri ne imel drugega, nego vrč prestane vode in kup lačnih otrok, pustili bi ga, naj v miru umrje, in jeli bi in pili dalje brez skrbi. Ali ko umira grof Saldern, bogati grof Saldern — to je drugače! Meni je žal, gospica, da ste prišli prepozno. Sedaj moram k delavcu, v ... Kolo mu je odtrgalo roke in umira. Ker pa ima ravno isto pravico živeti kakor grof Saldern, in pred večnim Stvarnikom tudi isto ceno: naj

živi, ako mu morem pomagati! Bojim se tudi, premilostna kontesa, da bi se — svet je hudooben — ne dejalo potem: šel je v bogato palačo, v visoke sobane, a siromaka je pustil zapuščenega v težavah, in vendar ga je on prej prosil pomoči. In vprašalo se bode: kaj ga je vleklo tja in reklo se bode takoj: rumeni zlati bogatinov; rumeni zlati grofa Karla Salderna, kontesa!»

Bridko je govoril te besede.

Ali Mariji Ani se vlijó solze iz oči; zapusté jo moči; zgrudi se na tla, položi glavico na stolovo blazino in začne glasno ihteti.

Naš doktor še ni bil poskusil moči ženskih solzá. Užali se mu srce, hodi nekoliko časa po sobi, potem pa tiho odide h — grofu Saldernu.

Marija Ana je bila sama in vroče čelo je stiskala na mehki stol. Žalost ji je trla dušo, bila je polna neizrečene bridkosti. «Rumeni zlati Saldernovi», «hudobni svet» in enake besede njegove so ji zvenele dolgo časa po ušesih.

In poleg vsega tega jo obide zavest, jasna zavest, da ljubi tega človeka, ki jo tako očitno sovraži, zaničuje! In srd se ji vzbudi, da ne more sovražiti tudi ona njega, kakor jo on sovraži. Ali Marija Ana ga je morala ljubiti! In to je že vedela tisti večer, ko jo je bil tako ponosno peljal v dvorano, in ko mu je ona tako skrivaj, samo zdaj pa zdaj pogledavala blede obličje. Ostati je hotela zdaj tu pri njem.

Sonce je bilo že zašlo, ko pride doktor Slavelj domov. Srce se mu je bilo umirilo in v duši mu je bil potihnil vihar.

Ko je stopil v sobo, je slonela še poleg stola kontesa Marija Ana. Ivan Slavelj odpre okno. Zadnji žarki večerne zarje so. pojemali na nebu; med belimi oblački, ki so z zlatom obrobljeni plavali pod nebom, se je prikazal blede mesec. Tudi Ivanu Slavlju je bilo zašlo sonce v srcu; ali zarje, zlate zarje ni pustilo za sabo. Na vrtu je cvetje zapiralo svoje glavice, da bi ujelo hladno kapljico večerne rose ter z njo si hladilo čez noč razgreto osrčje. Tudi njemu se je bilo zaprlo srce, ali hladilna rosa ni kapala vanj izpod neba.

Pristopi k dekletu — onemoglo in zaspalo je bilo med solzami.

«Kontesa!» jo kliče z mehkim glasom ter ji privzdiguje glavico, «Karlo Saldern bode ozdravel!»

Kakor blisk plane dekle kvišku, razprostre roke, oklene se ga okoli vratu in na prsih se mu razjoka.

Ivan Slavelj ji lahno razklene roke, globoko upre oči vanjo, ki je koprnela pred njim.

Dolgo jo je gledal tako.

«Marija Ana!» jo ogovori čez nekaj časa, in glas se mu je skoraj tresel, «časih pomori slana cvetje po polju, in če tudi potem dobrodejni dež nanje rosi, umreti mora, poginiti!

Tako je moje srce, Marija Ana, puščava je moje srce, brez zlate zarje, brez hladilnega studenca!»

«Marija Ana!» pristavi pristopivši k oknu; «moje srce je zamorjeno, zamorjeno in jaz Vas ne morem ljubiti!»

In Ivan Slavelj se nasloni čez okno in zre tja v lunin svit, tja na vrt, kjer so cvetke kakor v spanju pobešale glavice.

Tako je slonel in izpregovoril ni besede, ko se je odpravljala počasi, ko je tiho odšla.

XV.

V tihi noči.

Ivan Slavelj je bojeval težke boje s svojo dušo in ni je umiril. Gnalo ga je tja v noč! Pokrije si glavo in hiti iz sobe po ulicah iz mesta. Prišel je v mestno sprehajališče, v dolgi drevored. Lipa je zašumevala sedaj pa sedaj v širokih vejah in tu in tam je brlela svetilnica. Ali nikogar ni bilo, da bi ga bil motil. Dobro mu je déla ta samota. Utihnile so moči razburjenega srca in mehka udanost se mu je polastila duše.

Tiho pride nekdo za njim.

«Gospod doktor!»

Ivan Slavelj se ozre: «Gospod baron, tako pozno še tu? Sedaj je čas spanja vsakemu, kdor ni zdravnik in kdor hoče ostati zdrav.»

«Jaz pa nočem ostati zdrav, in to je ravno, gospod doktor!» Te besede je govoril tako nekako mrtvaško trudno!

«Noči se bojim, gospod doktor, noči, te temne, črne noči.»

Dolgo že ni bil videl Otona Veldena in osupnil je sedaj o njem. Prej življenja vesel, je bil mož sedaj žalosten, in život se mu je bil sklonil kakor pod težo let.

«Te noči, gospod doktor! Ali bi ne bilo lepše, ko bi sonce vedno sijalo?»

Molčala sta nekaj časa oba, ker mu doktor ni odgovoril na zadnje otročje vprašanje.

«Pojdite z mano, doktor, k meni na dom. Nečete?» In prime ga za roko ter ga vleče za sabo po drevoredu. Blizu prvih mestnih hiš pa kreneta na stran, kjer je stala sredi obzidanega vrta Veldenova vila.

Tiho je bilo vse. Samo voda je lahno šumela, ki je leno tekla na oni strani mimo vrtnega zida.

Oton Velden vzame ključ ter odpre vrata v zidu. Vstopita na vrt in po peščeni poti gresta proti poslopju.

«To že tudi veste, da mi je žena umrla, gospod doktor? Glejte, tako mora vse pod rušo!»

«Vse, gospod baron, vse!»

«Vse, vse; in vendar nihče ne ve, kako je tam doli, gospod doktor, in to je, to je!»

Prideta do poslopja. Vhod je bil odprt. Po stopnicah stopata gori v umetnišče Oton-Velde-

novo. Ta kraj je bil Slavljju dobro znan. Vstopita in Velden zapre vestno duri za sabo. Tema je bila tu notri in Slavelj obstane; Velden porine stol k njemu, naj sede. Potem pa prižge skrito svetilnico. Ali soba se ni razsvetlila, samo na podobo slikano so padali žarki; ali ta podoba je bila tudi pregrnjena s tenčico.

V Otona pa je prišlo življenje. Stopal je hitro po sobi. Na to sname v temi nekje raz stene bodalo ter ga položi na mizico pred stalom, na katerem je bila podoba.

«Rafael», reče potem zamolklo, «Rafael, nocoj sem prišel!»

Slavlja pa obide groza, ko je tako sam s sabo govoril in potem potegnil zagrinjalo s podobice. Žarki obsijejo obraz na platnu, obraz, katerega je poznal Ivan Slavelj. Ravno tak je bil, samo bled, mrtvaško bled je bil in oči so mu bile zatisnjene, ravno tako, kakor da bi jih bil zatisnil v groznih bolečinah; zakaj obrvi so se mu bile skrčile in na prsih mu je kipela kri iz globoke rane. Bil je Rafael Velden, umorjen, v mukah umorjen! In prav natanko je videl Ivan Slavelj, da se mu je bila po bledem licu utrnila solza izpod zatisnjene trepalnice. Rafael Velden je umrl v solzah; v solzah je zapustil lepi svet!

Ivan Slavelj vzklikne pri tem pogledu. Hotel je vstati, a oni vzdigne ponosno roko in ukaže mu, naj miruje.

«Rafael», reče, «Rafael! Nocoj sem prišel, da ti povem pregrozno povest!»

In sede k mizici, si podpre glavo z rokama in tako gleda tja v obraz na platnu.

«Rafael, tisti večer je bilo. Sedeli smo pri mizi in bili smo veseli. Govoril si mnogo in Olga se ti je sladko smejala. Tisti večer je bilo, Rafael! Se vse predobro vem. Vstal sem in šel gledat v noč. Ali predno pridem do okna, sem obrnil oči. Po naključju sem jih obrnil proti vama za mizo. In videl sem, kako sta se pogledala. Prav iz srca sta se pogledala. Ta pogled! Ta pogled mi je umoril srečo. In tebi, Rafael, je umoril življenje! Strašno me je prešinilo, Rafael! In še sedaj ne smem misliti na tisto strahoto, ki mi je prešinila dušo tedaj. Zrl sem v jasno noč. Potem pa smo se poslovili. Jaz sem šel gori v svoje umetnišče. Tu sem časi spal po noči, in ti si to dobro vedel, Rafael! Tisto noč pa nisem mogel spati. Vstal sem in hotel sem iti na vrt, v hlad. Prišel sem do hišnih vrat; in vrata so bila odprta. Rafael, tedaj pa me je obsedel satan! Prav čutil sem, kako se mu je odprla duša. Urno sem se povrnil tu sem in snel sem raz stene tole bodalo! Potem pa sem lezel nazaj, na vrt. Za grmovjem po trati sem lezel proti sredi. Tja, kjer rastejo košate lipe v krogu. In v resnici: tu si bil, Rafael! Tu na klopi si sedel. V naročju pa ti je slonela ženska, katera je bila že udana drugemu. Udana za večno!

Ali to te je malo skrbelo. In ti si pil med iz nje! Iz nje, ki je bila tvojega brata, Rafael! —

Jaz pa sem tičal za deblom; in poslušal sem, kaj sta si obljubovala. V grehu obljubovala! In kri po žilah se mi je izpremenila v led. Bil sem pri jasni zavesti, da moraš umreti! V trenutju umreti, Rafael! Tako je moralo biti! S poljubom sta se poslovila. Lahno je odšla po pesku. In mesec je vsipal žarke na vitko njeno telo. Ti pa si sedel; in zamišljen si zrl za njo, da se je skrila za grmovjem!

Tedaj pa sem stopil jaz kakor senca izza debla. Predte sem stopil.

«Rafaell!» in mignil sem ti.

In iti si moral nehoté za mano. Odprl sem vrtna vratca. Stopila sva izmed ozidja. Bila sva pri vodi.

«Rafaell!» sem dejal, «zdajle ti je umreti!»

In postal si čudno bled; bal si se smrti. Govoriti nisi mogel. Padel si na kolena in sklenil si roke. Pa saj veš, da si moral umreti! Globoko v prsi sem ti zasadil ostro orožje. Kratko si vzdihnil in umrl si, kakor je moralo biti! —

In vzel sem ti, kar si imel kaj vrednega pri sebi, vrgel sem v vodo. Ha, ha! Kakor sem menil, tako se je zgodilo. Dejali so: roparji so ga pobili. Ha, ha! Potem pa sem te še pogledal, Rafael! — luna te je bila obsijala; obsijala blede obličje tvoje! Bolečina ti je bila skrčila obrvi;

izpod trepalnice se ti je bila prikazala solza. In solza ti je blisketala na licu. V solzah si umrl, ha, ha! In zagrebli so te in trava rase po tebi!

In tudi po Olgi. Morala je umreti, ko sem ji spuščal dan na dan v dušo to strašno, strupeno povest, Rafael! In zdaj sta morebiti združena!

Združena, združena; in vendar bi ne smela biti!» . . .

In klet je strašno. Ivana Slavljaja pa se je polastila groza. Odpri je vrata in taval je po stopnicah dol, v zapuščeni vrt. Tu sem se je čulo vpitje in divjanje Veldenovo. Pobegne skozi vratca v zidu; Velden jih je bil pustil odprta.

Kaj je naše življenje, ironija? Ironija ali pa krvava resnica!

Ivan Slavelj je taval še dolgo po noči. —

Nekoliko dni po tem se je bralo v krajnih novinah:

«Smrt Otona Veldena je pretresla vse tukajšnje kroge. Bil je gospod baron mož splošno priljubljen zaradi svoje izborne priljudnosti. In pa še ta tragična smrt! Vse je bilo razburjeno, ko se je izvedelo, da so ga našli v sobi z razbito glavo. Kaki nagibi so ga vodili, to se za dobro ne ve. A ne motimo se pač, ako jih iščemo v tako nagli smrti brata in predrage mu soproge. Čudno se je vedel v zadnjem času in živel je čisto sam v svoji vili. Samo podnevi je smel biti pri njem star sluga, ki mu je stregel. Lahka mu bodi zemljica!»

In čez nekoliko dni se je bralo zopet:

«Gospod doktor Ivan Slavelj je zapustil naše mesto in šel na kmete; govori se, da zdravja iskat. Da bi ga skoraj videli zopet zdravega in veselega! Močno ga bomo pogrešali.»

XVI.

Zopet doma.

Po cesti je ležal debel prah; kadar je potegnila sapa, ga je vzdignila ter nesla nakvišku, da se je kadilo in da je klel voznik, ko mu je neprijetni gost polnil nos in oči.

Ivan Slavelj je korakal proti domači vasi. Čudni občutki so se mu zbujali v srcu, ko je od daleč zagledal stare obrastene strehe. Brez blagoslova se je bil ločil od tod, in sedaj se je vračal in srce mu je bolno, bolna duša. Ona, ki sta mu dala življenje, sta ležala v grobu. Ko jima je podajal roko v prijazno slovo, nista je hotela. Umrli sta bila v srdcu, da jima je razkalil edino upanje siromaškega življenja. In tako je stal tu in zrl na domače strehe. Potem pa je krenil med travnike po znani poti. Vse je bilo še tako, kakor nekdanj, ko je letal tod, otrok, za cvetjem in za metulji. Malo izpremembe! Tu poleg ceste plot; tedaj je bil nov, sedaj razpal, razmetan po tleh. Tu je stalo prej drevo, sedaj je bilo prazno mesto. Kjer je bila poprej njiva,

tam je danes travnik, in kjer je bil travnik, se ziblje zlato klasje sedaj! Tako se izpreminja zemlji lice. Namestu cvetja požene čez leto in dan trnje. Tako je v našem srcu: mladosti cvetje mu odpade, zarase ga bodoče trnje starosti.

Pri cesti je bila njivica in poleg nje je stalo češnjevo drevo, ki je bilo vse rdeče tedaj od samega sadja. Med vejami pa je visel Jakopè Jermenovec in je zobal češnje.

«He, hej!» zavpije, zagledavši našega popotnika, ter se spusti urno na zemljo.

«Dober dan, pravim, če je prav!»

Postaral se je bil Jakopè Jermenovec, ali Ivan Slavelj je vendar spoznal ta obraz. Prišli so mu na misel časi, ko je še vasoval Jakopè pri njih doma, ko se je vsa hiša napolnila z nekako težkim zrakom vselej, kadar je ta «žival», ta sitnež, ta Jakopè stopil čez prag.

Jakopè je bil sedaj nekako v stiski in zadregi. Popotnik mu je imel pregosposko obleko ali nagovoriti ga «po gosposko», to je bilo Jakopetu pretežko; vaje bil vikati samo duhovno gospodo.

«Od kodi pa kaj? Kam pa kaj?» Tako je poskušaval v zadregi.

«Ne daleč, tja v vas!»

«V vas, v Bobovec?»

«V Bobovec!»

«Kaj pa smo, no, lejte no, kaj pa smo?»

«Doma sem tam.»

«Doma tam, doma tam? — Pa nisi ti tisti Slavljev, ki se je bil popačil? Ti?»

«Ravno tisti.»

Jakopè obstoji in ga pogleda nekako zaničljivo: «I, h gospodom bi bil šel, h gospodom, pravim, pa bi ti sedaj ne bilo treba prahu požirati todi proti Bobovcu.»

Slavelj se nasmehne.

«Nič smejeti; kar je res, to je!» . . .

«Kaj si pa sedaj?» vpraša čez nekaj časa. «Pa saj se ve, da ne Bog ve kaj, drugače bi se vozil. Ali je kaj zaslužka, kaj? Ali je kaj zaužitka, kaj?»

«Je že!»

«Je že, to je premalo; ali mlad človek nima pameti, tudi ko bi mu je vlival; nima! Kaj pa boš v Bobovcu?»

«Pogledat grem!»

«Pogledat? Kaj? Tisto podrtijo, ki so ti jo pustili stari? Pa še dolgá je nekaj. Moj brat ima nekaj, moj brat. Ali ta ne izpusti, ta maloprida, ta pošast, svetemu Mihélu pod nogami, moj brat!»

Tako se izpreminja čas, in s časom se je bil izpremenil tudi Jakopè Jermenovec, tako da je sovražil celo — svojega brata!

«Jaz sem se oženil, tega ne veš; tisto Špeluzo sem vzel, tam izpod hriba.»

«Iz óne kočé, tam za vasjo?»

«Iz óne hiše tam za vasjo. Tisto Špeluzo tam za vasjo, ki ima tiste njive in tiste laze,

tisto Špeluzo. Brat mi nič ne da, ta zgaga, ta brat!»

Sedaj prične prijetnejšo mu govorico:

«Malo te bomo veseli v Bobovcu! Nisi prišel do kruha. Berač si, že vidim, da si berač.»

Ko je bil Jakopè izgovoril te dobrovoljne besede, prideta v vas. Tu so bile hiše vse take še, kakor nekdanj, samo morda malo bolj raztrgane. Pelinovec, vaški krčmar, pa si je bil hišo vzdignil in prevlekel s pisanimi bojami. Na oglu pa je visela zelena smrečica ter vabila mimo gredoče.

Tu obstane Jakopè.

«Za vino vem da ne daš, kali? Pa saj nimaš, kako bi dal? Pa zdrav no, zdrav!»

In Jakopè zavije po stopnicah v prijazno svetišče vinskega boga.

Ivan Slavelj pa je stopal po vasi do siromške svoje rojstvene koče.

Še je stala tu, ali čas se je uprl vanjo s težko svojo roko. Nagnjena je bila prej na stari rob, zdaj se je nagibala še bolj. Streha je kazala gole rebri in po enih mestih se je bila tudi že udrla. Stekla ni bilo v oknih; cunje so ga nadomeščale, tuintam pa tudi ne, tako da je imela sapa prosta pota, koder se ji je ljubilo.

Ivan Slavelj stopi v osamelo vežo. Samotno je tu stala posoda ter žalovala; voda v nji je bila kakor luža v ruskih stepah. Duri v hišo so bile priprte, in ko jih je Ivan Slavelj od-tisnil, zaškripljejo glasno.

Iz sredi hiše planejo miši, ki so mirno tu gostovale, tja po kotih v skrivna stanišča. Roj muh zleti z mize; za mizo pa je slonela stara ženska. Povzdignila je glavo ter odprla stare čeljusti: «Kdo je?» in med prsti je premikala debele molkove jagode; «kdo me moti v molitvi? Moj Bog, kdo je?»

«Meta!» se oglasi Ivan Slavelj, «Meta, kaj še živiš?»

«Živim, živim», vzdihuje starka; «sveti križ božji, kdo pa si? — Mnogo ljudi poznam, dosti ljudi; pa saj tudi ne vidim več; stare oči, stare oči! To je gosposk človek, zdi se mi; kaj hoče? Samo dva gosposka človeka bi imela tu opravi: ali kak komisar ali pa on, ki je odšel v žalost svojim staršem; Bog mu odpusti! Ta bo morda!»

Starka vstane in leze proti njemu.

«I ti si, prav ti si! Zakopal si jih globoko v zemljo; Bog ti greh odpusti!»

In sede zopet, premikajoč suhe čeljusti v molitvi. Čez nekaj časa zopet izpregovori: «Po kaj si prišel? Vzeli so, kar je bilo, in podrtijo so meni pustili; po kaj si prišel?»

In vstane in sname vrečico, ki je visela na steni poleg vrat, vzame v roko palico iz kota rekoč: «Kadar pojdeš, pa zapri! O moj Bog, moj križani Bog! Čemu smo berači na svetu, čemu berači!»

Tako vzdihujoč odide. Slavelj je bil sam. Za mizo sede, za staro mizo, glavo nasloni nanjo in globoko se zamisli. Oj, sam je bil, tako sam na svetu!

XVII.

Tožen večer veselemu dnevu.

Bilo je proti večeru, ko je šel Ivan Slavelj iz rojstvene hiše in zaprl duri za sabo. Stopal je čez vas. Otročaji so popuščali igre, ko je šel mimo, gledali so za njim, smejali se potem, in dobro jim je dejalo.

Približa se krčmi. Ondi sta si bila postavila mizo pred hišo Jakopè Jermenovec in Lavrencij Žolna in pila sta za mizo. Ivan Slavelj pa je čul, ko je prišel k njima, ta pogovor:

«Jakopè, poslušaj me!»

«Prokleta si siten, Žolna!»

«Poslušaj, malarija na les . . .»

«Prokleta Žolna sitna!»

«Malarija na les mora taka . . .»

«Pa si res sitna žival!»

«Taka biti, pravim, Jakopè!»

«Žolna, smola!»

«Taka biti, da se lahko poliči!»

«Pa si težak, Žolna, strašno težak!»

«Poliči, pravim, in takisto po gosposko pogladi, Jakopè!»

«Jojmene! Kdo te naj posluša, povej ti meni to, pravim!»

«Tako je in tako!»

«Molči, Žolna, molči; boš videl, da bom jezen, boš videl.»

In Jakopè je tedaj zagledal, z veseljem zagledal Ivana Slavljaja. Vstane in mu gre naproti.

«No, no», mu reče dobrovoljno, tako da se mu je prav videlo in na glasu poznalo, da hoče prišlemu milost izkazati s svojo prijaznostjo. «Kaj pa je kaj novega tam pri vas, tam po svetu? Vojska bo, kaj ne, vojska? Ali se ne piše, kaj?»

«Ne vem.»

«Jaz pa vem, da bo. Kakor da bi kak kmečki človek nič ne vedel, vraga! Vojska, pa krvava vojska, kaj ne, Žolna? Pa ti reci, da ne, če si upaš, vraga!»

Ali Žolna je molčal in pil.

«Veseli, veseli!» in Jakopè Jermenovec razblekne usta, dá glas iz grla, ki je trgal ušesa, ter zapoje:

En revež spod gore
Ima pisane vole,
Pa rjavo ženó,
Pa ne mara za njo.
Hejra si sa!

Ali v tem trenutju obledi naš Jakopè Jermenovec, da se je kar videlo, in kolena so se mu šibila in prav boječe se je oziral tja za

mizo, kjer je izlival Žolna vzdihujoč kupico za kupico v žejno grlo. Kaj je bilo tedaj Jakopetu, da so ga tako zapustile moči? Dejali smo že, da je boječe obračal oči proti Žolni, a potem še bolj boječe proti oglu gostilne, kjer se je po stezi mu bližala zvesta zakonska polovica.

Bila je Špeluza, kakor je tedaj živela in dihala. Ali živela je tedaj v srdu in bliskalo se ji je iz oči.

«Ta je moška!» je kričala in obstala pred njim, «ta pa je res moška! Jaz se ubijam in trudim ves božji dan in rijem po bregovih, da se pridela kako zrno in kaka bilka, ta pa naliva želodec in trosi s pestjo krajcarje!»

In trla je roke.

Jakopè pa je stal pred njo kakor grešnik in milo jo gledal.

«Koliko mi boš še snedel, koliko še po-metal v trebuh? Ali si kaj imela, beračija be-raška, raztrgana? Iz samega usmiljenja sem te vzela in očedila, da te ni snela golazen. Ti pa popivaš tod in vpiješ, da ljudje stikajo glave. Da te ni sram, grdoba stara!»

In Jakopè je stal skesan pred njo in roke so mu onemogle visele ob stranéh.

«Nikoli več, Špelica, boš videla, da nikoli več!»

«Nikoli več! Kolikokrat si mi že to obetal! Ali ti bi rad vse pognal po grlu, pa ne boš; jaz sem tu, da ne boš! Ne boš, ne boš!»

In obseli so jo hudi duhovi, in ondi iz Pelinovčeve skladalnice vzame poleno in ga zavihiti tako spretno, da pade s tleskom Jakopetu ravno čez pleča.

«Če nimaš ti pameti, imam jo pa jaz!» je pojasnjevala starka svoje grozovito dejanje.

In Jakopè se strese: «Joj, Špelica, nikar! Ljudje vidijo, kaj poreko?»

«Domov!» je kričala babnica, «Bog nas varuj, kaj bi bilo, ko bi nam bil Bog dal otroke!»

In zopet tleskne poleno možu na ramena.

«Špelica!» in Jakopè urno odkorači.

«Nagi in bos! bi morali letati okrog, in zavoljo tebe!» — tlesk! —

«Špeluza!»

Zavila sta po stezi proti domu.

«Nagi, pravim, in bos!» in zopet je govorilo poleno.

«Baba, hudič!» . . .

Še se je čulo nekaj sumnih udarcev od daleč, ko sta bila že izginila gledavcem izpred oči. In tudi nekaj kletvine je bilo vmes, kar je pričalo, da je Jakopetu rasel pogum, čimbolj je bil od ljudi. In v resnici, pričajo nam viri, da sta si bila naša zakonska v laséh, predno sta dospela do domače koče.

Tako se je bila končala slava tistega dné Jakopetu Jermenovcu!

Ivan Slavelj pa je zapustil potem kraj žalostne dogodbe in prišel je kmalu iz vasi.

XVIII.

Modrijan na deželi.

Takoj v pričetku te pripovesti smo že povedali, da vas Bobovec leži pod dolgim hribovjem. Za vasjo se dvigajo griči s smrečjem obrasteni, pred njo pa se razprostira širna ravan.

Takoj za zadnjo bobovško hišo pa se odpira dolinica v gore. Prijazen kotiček je to, po njem teče potok z vrbovjem obdan, ki se potem vije po ravnini mimo bobovškega grada in potem dalje po zelenih travnikih.

V tem kotu je bobovško pokopališče, s starim zidom obdano in s kapelico svetega Lavrencija. Tu sem prinesó vsakega, kogar smrt pokosi v Bobovcu, in vsakemu vsadé na gomilo lesen križec, malo pojokajo in potem ga kmalu pozabijo. Ali vsakega prineso tu sem! In ta zavest leži nad vasjo, in če se snideta dva, katera sta bila v mladosti vkup, ta Bobovčan, oni gorjanec, pač majeta sive glave in si pravita, da sta že »blizo svetega Lovrenca«, in majeta glave in vzdihujeta.

Tu sem pride Ivan Slavelj tisti dan. Obiskal je bil žive in hotel je obiskati tudi mrtve na mirnem ležišču. Lesena vratca so bila lahko priprta. Po grobovih je rasla visoka trava in cvetje vmes. Koliko jih je ležalo tu, ki so ga nekdanj poznali, in tukaj sta ležala tudi ona, ki ju je klical nekdanj očeta in mater. Kje pač? Grob se

je vrstil za grobom in trava je rasla po njih
čez in čez!

Ivan Slavelj hodi od križa do križa. Prav
tam v kotu obstoji in gleda strmeč. Tu je bil
na grobu spominek, edini na pokopališču. Ivan
Slavelj se ni čudil, da ga ni videl poprej; čudil
se je pa tej do srca govoreči poeziji, ki je vela
iz tega spominka. Na nizkem podnožju je stal
genij, izsekan iz belega marmorja. Pobesila se
mu je bila glavica, na kateri se je kazala glo-
boka toga. Pred njim pa je ležala pušica in lok
prelomljen, in spodaj je bilo vsekano ime: Ale-
ksander.

«Aleksander!»

Ivan Slavelj poklekne in hipoma mu je bila
duša polna neizrečnih občutkov. Videl je uborno
ležišče pred seboj in še bolj ubornega mrliča.
In videl je tudi obrazek, mil in krasen kakor
sonce!

«Aleksander!»

Pač je bil enak geniju; s strelami svojega
duha je hotel doseči najvišje vrhove, ali zlomil
se mu je lok in bil je brez vse moči.

Na grobu je bila gredica lepo osnažena, in v
resnici so rasle ondi tudi vijolice, in Ivana Slavljaja
je objel njih rahli duh, ki je prihajal iz mrtvega
srca pod gomilo in se razširjal v mrtvo srce
nad gomilo.

«Saj ima vendar dobro srce», je vzdihoval,
«dobro srce, ali jaz je ljubiti ne smem!»

In dvigne se mu duša v velikem ponosu proti dekletu, katero ga je bilo zavrglo tedaj, ko je nosil njen obraz v najskrivnejšem svetišču svojega srca.

Ivan Slavelj vstane.

«Ne smem, Leksa, ne smem!»

Duša mu je bila krepka, ponosna, ali s telesom potrtim, sklonjenim odide s kraja večnega miru.

Zunaj pa krene po stezi čez travnik do bližnjega potoka, ki je rahlo tekkel po pesku. Tu obstane ob vrbo oprt in zre tja proti pokopališču na genija in na razbiti lok njegov.

Sonce se je bližalo zahodu, ko odide Ivan Slavelj. Gredé zre v mimo tekočo vodo, ki je šumela in se penila okoli skalovja sredi nje.

Ivan Slavelj povzdigne obraz in vidi, da ni več sam. Tu pod vrbo je sedel nekdo, žalosten, kakor je bilo videti. Redki lasje, beli kot sneg, so mu krili glavo ter mu padali čez tilnik na umazano obleko. Obraz pa je bil zračen, prav kakor utelešena lakot je gledalo iz njega in oči so mu bile globoko vdrte. Bil je Štefan Deska.

Ivanu Slavlju se je zdelo, kakor da mu je lahna rdečica prešinila blede lice, ko je njega zagledal. Z usmiljenjem je zapazil, kako je mož stiskal k sebi komolce, da bi tujec ne videl, da so cveli. Strahoma je dejal urno nogo pod nogo, da bi se ne zapazil palec, ki je gledal iz raztrganega obuvala.

Ivan Slavelj stoji molčé pred to žalostno prikaznijo.

Oni pa tudi ne reče besede, samo zdaj pa zdaj radovedno pogleduje proti njemu.

«Prijazen kraj», izpregovori vendar čez nekaj časa, «ta dolinica, in voda tudi šumi!»

Ivan Slavelj molči.

«In voda tudi šumi», govori Deska zamolklo, «tudi šumi in vidi se na pokopališče, na križe!»

«Na pokopališče, na križe», ponavlja Ivan Slavelj za njim.

Deska pa se razvname: «Na križe razpale, in to je dobro, to je tolažba. Postaral sem se in težko čakam dneva, da me ponesó med grobove!»

Ivan Slavelj se nasloni na vrbo.

«Med grobove!» nadaljuje Deska: «čemu je to naše življenje? Kaj?»

«Pač res; kaj je to naše življenje?» vzdihne Ivan Slavelj za njim.

«Pač res, kaj je to naše življenje, prijatelj? Če je bil človek petdeset let bobovški učitelj, če je petdeset let stradal in se jezil, in če je potem, ko prenaša stare kosti, vržen v kot in mora sedaj dan za dnevom hoditi od hiše do hiše, če je ostalo kaj jedi in prenašati zavest, da imajo povsod rajši mačko, nego Štefana Desko; zakaj oba sta malo prida, ali ona vsaj miši lovi, ta pa pride vsak teden enkrat, da kaj pojé; — če je tako, pravim, čemu je naše življenje?»

In ko Ivan Slavelj vedno molči, prične zopet: «Če pogledam tja v vodo: ribice plavajo in se grejejo na soncu; ali voda jim prinaša jedi do gobčka. In te lastovke, po zraku se izpreletavajo in muhe jim leté same v kljunčke! In tu po zemlji črviči! Povsod jih obdajajo sokovi in hladno zelenje. Samo človeku je pridobivati vse z delom in trdom; kaj je torej naše življenje?»

«Začel sem misliti na svoje stare dni in na to vprašanje odgovarjam tako: Čemu naše življenje? Res malo je prida! Te moči, katere so skuhale zemljo, so potrebovale nekaj takega, pravim, kar je človek. In naredile so ga, in sedaj mora živeti, kakor more. Vi me bodele umeli, ali kdo drug v vasi? Če se me le ne naveličate poslušati?»

Ivan Slavelj mu prikima z glavo, naj le govori. Temu se je pa kar videlo, kako dobro mu dé priložnost, izprazniti si srce.

«Vi me bodele umeli, ako rečem, da mora živeti. Oj kolikokrat bi pač vrgel s sebe to slabotno odejo življenja! — Ali človek mora živeti! Zakaj pogledite», pristavi s tisto naivnostjo, ki je lastna starim ljudem, «ako bi bilo tako, potem bi nekega dne dejala ta voda: teči več nočem; in ta drevesa: nočemo rasti; in sonce: nočem sijati. In vse bi se uprlo in zemlja bi prišla pod nič in vode bi jo pokrile. Vidite, zatorej mora živeti Štefan Deska!»

Nekaj časa molči.

«Čemu je vendar človek? To je vprašanje, to se vpraša, moj Bog, to se vpraša! Čemu sem bil jaz, Štefan Deska, moj Bog, to se vpraša!»

In kakor da bi bil sam, zre tja v večerni mrak, ki je bil legel na dolino. Štefan Deska se je bil pogreznil v modrijanske misli.

«In ako bi vendar vladala nad nami dobra roka, čemu smo?»

Govoril je sam s seboj.

«Morebiti zato, da bi si iskali ljubezni tu v tem siromaštvu. To je! Ljubezen? Morda! Kaplja na veji se druží s kapljo; riba pri ribi, tica pri tici: to bo, to bo!»

In počasi vstane in prime Slavlja za roko.

«Mladi človek, to je! Ljubezen, to je! In nekaj sem grešil, grešil, da je nisem iskal nikdar! Sam sem bil, sam sem ostal, v samoti so mi osi-veli lasje, v samoti mi je prazno srce. V samoti ti bode umreti, Štefan Deska!»

In zamisli se.

«To je moja pregreha! In zato čakam, da se mi odpre grob tamle, da me pokrijejo z rušami na večno. To je, to je!»

In nasloni se Slavlju na roko; in ko se zopet dvigne, je čutil Slavelj gorko solzo na roki.

«To je, za kar je vse; zato smo tudi mi, prijatelj. Kaplja pri kaplji, tica pri tici!»

In čez nekaj časa si pokrije z dlanjo obraz.

«Ne vem, čemu sem živell»

Potem pa mrmra sam pri sebi in počasi odhaja proti vasi, kjer se je bil oglasil zvon in zapel: «Zdrava Marija!»

Štefan Deska obstane.

«Kaplja pri kaplji! — To je gotovo, da ne smem! — Vsak na svojem mestu, dokler ni poklican od tod. In tudi Štefan Deska pride na vrsto!»

In zopet korači dalje oziraje se v nebo:

«Ako bi me hoteli postaviti zopet v življenje, ne bi hotel, v drugič ne bi hotel živeti! Ne hotel!»

Ivan Slavelj ga je še videl, kako je lezel proti vasi, sedal, obstajal in potem zopet korakal dalje, oziral se kvišku in trl roke.

Naposled ga zakrije mrak Slavljevim očém.

Ivan Slavelj je nekaj časa sam na mestu; srce se mu topi.

«Kaplja pri kaplji!»

Te besede mu doné po srcu, ponos se mu taja; oko obrača proti pustemu pokopališču, kjer se je videl kakor v megli beli genij nad Aleksandrovim grobom.

«Saj ima vendarle dobro srce!»

In Ivan Slavelj urno odide.

XIX.

K o n e c.

Večer se je bil naredil in samo medlo so redke svetilnice razsvetljevale mestne ulice. Bile so plemenitaške ulice, po katerih je stopal Ivan Slavelj, in visoka poslopja so ginila pri slabi luči v megleni temi. Kakor strahovi so kvišku moleli ti velikani, kakor strahovi, zaostali iz preteklih stoletij.

Ivan Slavelj je hitel po ulicah, lice mu je gorelo; popotni prah ga je še pokrival.

Pred znano palačo Karlo-Saldernovo obstane. Iz nočnega mraka sta zrla vanj temna velikana, ki sta s hrbtišči podpirala obok visokega portala.

Ivan Slavelj vstopi ter hiti gori po razsvetljenih stopnicah.

Boginje in bogovi so živeli po stenah in zeleni oleander je rdečil svoje dišeče cvetje.

Pri zidu je slonel star sluga in dremal. Prebudé ga koraki in kvišku šine.

«Rad bi govoril s premilostivo!» mu reče Ivan Slavelj. Sluga gre takoj kakor senca pred njim po mehkih tepihih. Zaspano maje glavo, kaj neki hoče tako pozno zvečer. Ali bil je zdravnik in morebiti so ga klicali.

Ko je hotel odpreti vrata; ga prime Ivan Slavelj za roko ter mu reče, naj le pusti, kontesa že vé.

In urno odpre ter pusti slugo, ki je sklepal roke o toliki nespodobnosti.

Ivan Slavelj pa vstopi.

Prva soba je bila prazna; a iz druge so lili svetli žarki. Niso se čuli njegovi koraki po dragocenem tepihu.

Pri vhodu v drugo sobo obstoji.

Tu je bila Marija Ana!

Pri klavirju je sedela ter zrla v steno, po kateri so se pisani cvetovi objemali s cvetovi. Luč je svetlo obsevala krasno ji lice. Ni ga čutila!

Ali Ivana Slavlja premagajo čuti srca, zastoka in onemogel obstoji pri vhodu. Ona pa obrne proti njemu blede obličje, ki ji zardi, kakor roža pomladi.

Vstane, trepeti po vsem životu. On pa urno pristopi, se zgrudi na kolena in zdihne: »Marija Ana, odpusti!«

Govoriti ni mogla. Gladi mu dolge, črne lase z nežno ročico in duša se ji razlije v tisočere radosti, in cvetje ji poganja po nji, tisočero cvetje in nebeška mavrica zasiže ter se razpne nad njo.

«Moj Bog, moj Bog!» reče potem, «kaj bi bilo, ko bi ne bil prišel!»

In Ivan Slavelj se spne kvišku in objame šibko, trepetajoče dekle. In ljubila sta se, neizrečeno ljubila!

Tedaj pa pristopi iz bližnje sobe Karlo Saldern. Nista ga videla. Počasi je bil pristopil, starost mu je bila sklonila telo.

K njima pristopi in reče ginjen: «Bodita srečna!» . . . «Ljubezen ima svoje pravice, svoje pravice!» zdihne in sede s trudnimi udi na blazino ter žalostno podpre glavo.

«Svoje pravice!» mrmra in se zamisli.

Morda mu je bilo tedaj stopilo njegovo življenje pred duševno oko, in videl je čase pretekle, umrlih podobe!

«Bodita srečna!» In v resnici sta bila srečna in Karlo Saldern je bil srečen ž njima!

* * *

Končno pogledjmo še v stari Bobovec!

To ti je bil dan v tej vasi, ko se je zvedela čudna, prečudna vest, da je Slavljev sedaj gospod v bobovški graščini in zapovednik velikemu posestvu!

Viri nam poročajo, da so ta dan perice na bobovškem potoku samo klepetale, ugibale, pustile v miru perilo ter skalile čisto malo vode.

Za gotovo smo zvedeli tudi to, da je Jermenovčev Jakopè, ko se mu je bilo povedalo vse to, odprl na stežaj svoja usta in da jih je šele zaprl, ko je preteklo dosti časa, in ko ga je nemilo dregnila zakonska družica, «da naj gre okopavat, lenoba, lenobasta!»

Vse se je čudilo, vse je strmelo. Vse je hitelo k oknom ter gledalo od strani, ko je novi graščak stopal tisto popoldne čez vas in se mu je ženica, drobna kakor metulj, naslanjala na roko.

In tako smo dospeli z Ivanom Slavljem do zaželjene mu sreče, katero uživa sedaj svoji rodovini v prid in v prid trpečemu človeštvu. Da bi jo užival še mnogo let!

* * *

Neusmiljeno bi bilo, ko bi sklenili svojo povest in ne povedali usode, katera je dohitela glavne njene osebe.

Štefan Deska je dobil, kar si, bravec, gotovo že ugenil, prostora v bobovškem gradu, kjer se vsak dan do sitega naje. To mu je pa nekoliko zmedlo »filozofično sistemo«, ker sedaj ima vsega dovolj brez truda, kakor ribice v vodi ali tice pod nebom. Ali ljubezen do filozofije mu je ostala in poln je upanja, da se mu vendar še posreči rešiti težavno vprašanje: čemu je človek na svetu.

Manj vesela je vest o Lavrenciju Žolni. Žganje mu je do smrti podpiralo muzo, ali po nesreči mu pride v roko številka slovenskega lista, v kateri se obravnava cerkvena umetnost. Mož se je polastil novih idej, in neko jutro ga najdejo brez življenja; mrtvoud ga je bil

zadel na možganih. Mir mu bodi v grobu, ki si ga je zaslužil z mučeniško svojo smrtjo!

Če izpregovorimo še zadnjo besedo o Jakopetu Jermenovcu in povemo, da ni dneva, da bi ga ne pokorila z vso svojo težo težka roka zakonske družice, povedali smo vse, kar je bilo mogoče.

